

ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΗ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΣΤΗ ΜΗΔΕΙΑ ΤΟΥ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ

Ο Ἀριστοτέλης στην *Ποητική* του (1451a 11 κ.έ.) υποστηρίζει ότι τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς τραγωδίας εἶναι ἡ μεταβολή, δηλαδή ἡ ἀλλαγὴ μιᾶς κατάστασης στὴν ἀντίθετή της. Αὐτὴ ἡ ἀριστοτελικὴ ἀρχὴ ἰσχύει σὲ γενικὲς γραμμὲς καὶ γιὰ τὴ *Μήδεια* τοῦ Εὐριπίδου, ὅπου, σύμφωνα μὲ τὸν Schlesinger, ἡ ἡττημένη, στὴν ἀρχὴ τοῦ ἔργου, ἡρωίδα νικᾷ τελικὰ, ἐνῶ ὁ Ἰάσων, ποὺ ἀρχικὰ ἐμφανίζεται ὡς νικητῆς, παρουσιάζεται ἐκμηδενισμένος στὴν ἔξοδο. Εἰδικότερα, ὅπως σημειώνει ὁ Γερμανὸς φιλόλογος γιὰ τὴ *Μήδεια*, «ἡ ἔξοδος ἀποδίδει μιὰ κατάσταση ἀκριβῶς ἀντίστροφη ἀπὸ τὴν κατάσταση τοῦ δεύτερου ἐπεισοδίου. Ὅ,τι παρακολουθοῦμε ἀνάμεσα στὰ δύο αὐτὰ σημεῖα εἶναι ὁ βαθμιαῖος μετασχηματισμὸς («transformation») τῆς ἀρχικῆς κατάστασης στὸ ἀντίθετό της»¹.

Τὸ παρὸν ἄρθρο ἀφορμᾶται ἀπὸ τὶς παραπάνω γενικὲς διαπιστώσεις τοῦ Schlesinger ἀλλὰ ἔχει στόχο νὰ ἐπεκτείνει τὰ πορίσματά του. Σκοπεύουμε, δηλαδή, νὰ δεῖξουμε μέσα ἀπὸ ὀρισμένα συγκεκριμένα παραδείγματα πὼς στὴ *Μήδεια* υφίσταται μιὰ συνεχῆς, βίαιη ὅσο καὶ εἰρωνικὴ ἀντίστροφὴ τῆς τύχης τοῦ Ἰάσονος καὶ τῆς Μήδειας καὶ ὅτι ἡ μεταβολὴ αὐτὴ συνιστᾷ ἓνα μείζονα ἀντιθετικὸ ἄξονα γύρω ἀπὸ τὸν ὁποῖο ὀργανώνεται ὅλη ἡ δράση τοῦ ἔργου. Ἐπιπλέον τὸ ἄρθρο μας σκοπεύει νὰ δεῖξει ὅτι αὐτὴ ἡ συνεχῆς ἀλλαγὴ τῶν ρόλων καὶ τῶν θέσεων τῆς Μήδειας καὶ τοῦ Ἰάσονος, ὅπως κατὰ κύριο λόγο ἐμφανίζεται μέσα ἀπὸ τὴ σύγκρουση τῶν δύο συζύγων, μπορεῖ νὰ παύσει τελικὰ μόνον μέσα στὰ ὄρια καὶ στὸν πολιτισμὸ τῆς ἀθηναϊκῆς πόλης, ὅπου βρῖσκει καταφύγιο ἡ ἡρωίδα. Ἐδῶ, ἀνάμεσα στὶς πολλὰ καὶ ποικίλες ἀξίες καὶ ἀρετὲς τῆς Ἀθήνας (ποὺ ἀκόμη δὲν ἔχει διαλυθεῖ ἀπὸ τὸν ἀρχόμενον Πόλεμο), μοιάζει νὰ κλείνει ὁ κύκλος τοῦ αἵματος ποὺ ἔχει ἀρχίσει ἤδη ἀπὸ τὴν ἄγρια Κολχίδα καὶ ἐδῶ, οὐσιαστικά, σταματᾷ ἡ δράση τῆς θυμοειδοῦς Μήδειας, ὅπως ἀναλογικὰ γίνεται μὲ τὸν Ὀρέστη ἢ καὶ τὸν Οἰδίποδα. Μὲ ἄλλα λόγια, ἡ Ἀθήνα, χωρὶς νὰ ἐπιδοκιμάζει τὴν πράξη τῆς Μήδειας, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ πρότυπο βίου καὶ

---

1. Βλ. E. Schlesinger, «On Euripides' *Medea*», ἄρθρο πρωτοδημοσιευμένο στὸ περιοδικὸ *Hermes* 94 (1966) 26-53, μεταφρασμένο καὶ ἐλαφρῶς συντομευμένο ἀπὸ τὸν W. Moskalew στὸ *Euripides: A Collection of Critical Essays*, Prentice Hall 1968, 70-89 = *Greek Tragedy*, ed. E. Segal, Oxford 1983, 295-310 καὶ εἰδικὰ 299-301· πρβ. 309.

συμπεριφορᾶς που παρέχει, μπορεί νὰ δεχθεῖ, ὡς πόλη οὐδέτερη καὶ ὡς παμπάλαιο κέντρο πολιτισμοῦ, τὴν παιδοκτόνο. Ἀντίθετα ἡ Κόρινθος, ὅπου τοποθετεῖται ἡ δράση τοῦ ἔργου, δὲν μπορεί νὰ προσφέρει τὴν τελικὴ λύση, ἀφοῦ ὑπῆρξε ὁ τόπος τῆς σύγκρουσης ἀνάμεσα στὸν «Ἕλληνα» (μὴ Ἀθηναῖο) Ἰάσονα καὶ στὴ «βαρβαρικὴ» Μήδεια.

Τὰ παραδείγματα που ἀποδεικνύουν τὴ συνεχῆ ἀντιστροφή τῶν ρόλων (καὶ καταστάσεων) ἀνάμεσα στὴ Μήδεια καὶ τοὺς ἀντιπάλους της εἶναι πολλά. Ὡστόσο γιὰ λόγους οἰκονομίας (καὶ παρὰ τὸν κίνδυνο τυποποίησης) κατατάσσουμε αὐτὰ τὰ τεκμήρια τῆς ἀλυσιδωτῆς μεταβολῆς σὲ τέσσερις θεματικὲς ομάδες, ὅπως εἶναι τὸ σωματικὸ καὶ ψυχικὸ ἄλγος, τὸ μυθικὸ παρελθὸν τῆς Κολχίδος καὶ τὸ δραματικὸ παρὸν τῆς Κόρινθου, ἡ φυγὴ, τὸ ταξίδι καὶ ὁ δρόμος καὶ τὸ θέμα τῆς ἔχθρας καὶ τοῦ ἐνδοοικογενειακοῦ πολέμου.

Τὸ πρῶτο παράδειγμα ἀλλαγῆς ρόλων καὶ θέσεων μεταξὺ τῆς Μήδειας καὶ τῶν ἀντιπάλων της ἔχει σχέση μὲ τὸ σωματικὸ καὶ ψυχικὸ ἄλγος ἀπὸ τὸ ὁποῖο φαίνεται νὰ ὑποφέρει ἡ ἡρωίδα. Ὁ νέος γάμος τοῦ Ἰάσονος καὶ ἡ παράβαση ἐκ μέρους του τῶν ὄρκων πίστεως καὶ ἀφοσίωσης πρὸς τὴ Μήδεια ἀποτελεῖ κατάφωρη ἀδικία γιὰ τὴν ἡρωίδα (265, 314, 410-3, 439, 492-5, 578, 580-1, 692, 698, 801-2, 1391-2, πρβ. 1000-1), που ἐπικαλεῖται πρὸς τοῦτο τοὺς θεοὺς: *θεοκλυτεῖ δ' ἄδικα παθοῦσα / τὰν Ζηνὸς ὄρκίαν Θέμιν, ἃ νιν ἔβασεν / Ἑλλάδ' ἐς ἀντίπορον* (208-10, πρβ. 20-3, 111, 160-3, 168-70, 815)². Ἐξαιτίας τῆς ἀδικίας αὐτῆς ἡ Μήδεια περιέρχεται σὲ μιὰ ὀδυνηρὴ (τοῦμόν ἀλγυνεῖ κέαρ 398, πρβ. 234, 334, 525, 622, 996) καὶ νοσηρὴ κατάσταση (νοσεῖ τὰ φίλτατα 16) που χαρακτηρίζεται *ἄτη* (279) καὶ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀνίατη ὀργή της (*δεινὴ τις ὀργὴ καὶ δυσίατος πέλει* 520), ἡ ὁποία τελικὰ ὀδηγεῖ στὸν φόνο τῶν παιδιῶν της (*ὦ παῖδες, ὡς ὠλεσθε πατρῶι νόσω* 1364, πρβ. 471-2).

Σύμφωνα μὲ ὅσα μᾶς λέει ἡ Τροφός, ἡ Μήδεια ἀρνεῖται νὰ συμμορφωθεῖ μὲ τὶς νοουθεσίες τῶν φίλων της γιὰ νὰ παύσει νὰ ὑποφέρει (28-9). Ἀντίθετα, ἡ ἡρωίδα ἐξακολουθεῖ νὰ κατέχεται ἀπὸ αἰσθήματα ψυχικοῦ πόνου, ἐνῶ παράλληλα ἀρνεῖται τροφὴ καὶ παραμένει νηστική: *κεῖται ἄσιτος, σῶμ' ὑφείσ' ἀλγῆδόνιν, /.../ ἐπεὶ πρὸς ἀνδρὸς ἤισθητ' ἠδικημένη* (24, 26, πρβ. 136-7)³. Αὐτὴ ἡ κατάστα-

2. Ὁ Lesky, *Ἡ Τραγικὴ Ποίηση τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων, Β: Ὁ Εὐριπίδης καὶ τὸ Τέλος τοῦ Εἴδους*, μετάφρ. Ν. Χ. Χουρμουζιάδης, Ἀθήνα 1989, 68, ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ὄρκος που παρέβη ὁ Ἰάσον ἀφοροῦσε τὴν πίστη τοῦ ἐρωτευμένου.

³ Ὅλες οἱ παραπομπὲς στὸ κείμενο τῆς Μήδειας γίνονται ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ J. Diggle, *Euripides Fabulae I*, Oxford 1984.

3. Γιὰ τὴν ἀσιτία ὡς ἐνδειχθῆ ἀφατῆς θλίψης, πρβ. Ὁμ. Τ 205-14, 304-8, Ω 129-30, 641-2, 8 788, Ὑμν. εἰς Ἀθήμ. 47-50, 200-1· Σοφ. Αἴ. 323-4· Εὐρ. Ἰππ. 135 κ.έ., 275-7, Ἰκέτ. 1105 κ.έ., Ὀρ. 39-42, 189, 303. Βλ. καὶ D. L. Page, *Euripides Medea* (Oxford 1938, ἀνατ. μὲ διορθώσεις 1971)· W. B. Stanford, *Sophocles Ajax*, Bristol 1963, ἀνατ. μὲ διορθώσεις 1981, 324-5· B. M. W. Knox, «The Medea of Euripides», *YCS* 25 (1977) 193-225 = *Greek Tragedy*,

ση τοῦ σωματικοῦ καὶ ψυχικοῦ πόνου συνοδεύεται ἀπὸ τὶς γοερὲς κραυγὲς τῆς ἡρώιδας (148-54, πρβ. 59, 205-6):

ἄες, ὦ Ζεῦ καὶ Γᾶ καὶ φῶς
 ἀχὴν οἶαν ἄ δύστανος
 μέλπει νύμφα;
 τίς σοί ποτε τᾶς ἀπλάτου
 κοίτας ἔρος, ὦ ματαία;
 σπεύσεις θανάτου τελευτάν·
 μηδὲν τότε λίσσου.

Ὁ συνεχὴς θρῆνος τῆς βασίλισσας δίνει ἀφορμὴ στὴν Τροφὸ νὰ ὑπογραμμίσει τὴν ἀδυναμία τῶν θνητῶν νὰ θεραπεύουν τὸν πόνον τους μὲ τὰ κατάλληλα ἄσματα (καίτοι τάδε μὲν κέρδος ἀκείσθαι / μολπαῖσι βροτοὺς 199-200). Δυστυχῶς, λέει, οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔχουν καταφέρει νὰ συνθέσουν τραγούδια ποὺ νὰ καταπραῦνουν τὴ λύπη τους (195-8), ἐνῶ ἔχουν στὴ διάθεσή τους πολλὰ τερπνὰ τραγούδια γιὰ τὰ πλούσια δεῖπνα καὶ τὰ συμπόσια (190-4)⁴, γιὰ περιπτώσεις δηλαδὴ ὅπου ἡ ἐκπλήρωση τῶν ἐπιθυμιῶν δὲν εἶναι ἀναγκαῖο νὰ συνοδεύεται ἀπὸ τὴν πρόσθετη τέρψη τοῦ τραγουδιοῦ: ἴνα δ' εὔδειπνοι / δαῖτες, τί μάτην τείνουσι βοήν; / τὸ παρὸν γὰρ τέρψιν ἀφ' αὐτοῦ / δαιτὸς πλήρωμα βροτοῖσιν (200-3). Μὲ τὴν ἀποχὴ τῆς ἀπὸ τὸ φαγητὸ καὶ μὲ τὸ κλάμα τῆς, ἡ Μήδεια ὀρίζει τὴ μεγάλη διαφορά τῆς ἀπὸ τοὺς ἄλλους: ὄχι μόνον δὲν παρακάθεται σὲ πλούσια τραπέζια ἀλλὰ καὶ κατατρώγεται ἀπὸ τὸ ψυχικὸ ἄλγος (ψυχὴ δηχθεῖσα κακοῖσιν 110, πρβ. κνίζοι φρένα 599 καὶ 555, 568) ποὺ προκαλεῖ ἡ ἐρωτικὴ στέρηση (286).

Ὅμως ἡ ἄδικη συμπεριφορὰ τοῦ Ἰάσονος δὲν ἔχει ὡς μοναδικὸ ἀποτέλεσμα τὸν θρῆνο: δημιουργεῖ ἐπίσης τὴν ἐντύπωση τῆς ὀλοκληρωτικῆς καταστροφῆς τῆς Μήδειας (αἰαῖ πανόλης ἢ τάλαν' ἀπόλλυμαι 277, πρβ. 78, 97, 704), τὴν ἴδια τὴν ἐπιθυμία τοῦ θανάτου (τί δέ μοι ζῆν ἔτι κέρδος; / φεῦ φεῦ· θανάτωι καταλυσάιμαν / βιοτᾶν στυγεράν προλποῦσα 145-7, πρβ. 39-41, 153, 225-7, 243, 650-1)⁵. Θὰ μπορούσε, μάλιστα, κάποιος νὰ παρατηρήσει ὅτι ὁ τρόπος τοῦ θανάτου ποὺ

ed. E. Segal, Oxford 1983, 272-293 = B. Knox, *Word and Action. Essays on the Ancient Theater*, Baltimore and London 1979, ³1986, 295-322 καὶ εἰδικὰ 317 σημ. 11· C. W. Macleod, *Iliad Book XXIV*, Cambridge 1982, 123-5· C. W. Willink, *Euripides. Orestes*, Oxford 1986, 39-40· A. Heubeck - S. West - J. B. Hainsworth, *A Commentary on Homer's Odyssey. I: Introduction and Books i-viii*, Oxford 1988.

4. Τὰ λόγια τῆς Τροφῆς ἔχουν σχολιασθεῖ ἀπὸ τοὺς G. Lanata, *Poetica Pre-Platonica*, Firenze 1963, 167-8· Page, ὁ.π., 191· B. Gredley, «The Place and Time of Victory: Euripides' *Medea*», *BICS* 34 (1987) 29· R. Rehm, «*Medea* and the *Λόγος* of the Heroic», *Eranos* 87 (1989) 99.

5. Πρβ. στὸ τέλος τοῦ ἔργου τὴν ἀνάλογη εὐχή τοῦ Ἰάσονος γιὰ τὴν ἐξόντωση τῆς Μήδειας (ὄλοι' 1329 καὶ 1389).

ἐπιθυμεί ἢ ἡρώιδα μοιάζει νὰ εἶναι προέκταση τῶν παθῶν τῆς. Ἡ ζώη τῆς Μήδειας φαίνεται νὰ «λιώνει» ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ φλόγα τοῦ ἔρωτα (*μὴ λίαν τάκου δυρομένα σὸν πόσιν* 159, πρβ. 141-2)⁶, γεγονὸς ποὺ ἐξωτερικεύεται μὲ τὰ συνεχῆ δάκρυά τῆς (*τὸν πάντα συντήκουσα δακρύοις χρόνον* 25, πρβ. 112) καὶ τὸν μαρασμὸ τοῦ σώματός τῆς (*τί γὰρ σὸν ὄμμα χρώς τε συντέτηχ' ὄδε;* 689). Ἔτσι, ὅταν οἱ οἰμωγές τῆς σηκώνονται σὰν τὸ σύννεφο ποὺ ἐτοιμάζεται νὰ ξεσπάσει σὲ ἀστραπές (*ὄηλον δ' ἀρχῆς ἐξαιρόμενον / νέφος οἰμωγῆς ὡς τάχ' ἀνάψει / μείζονι θυμῶι* 106-8, πρβ. 31), τότε ἐκείνη εὐχεταὶ νὰ πέσει κεραυνὸς νὰ τὴν κάψει: *διὰ μου κεφαλῆς φλόξ οὐρανία / βαίη* (144-5). Ἐδῶ, στὶς οὐράνιες μέσα φλόγες, ἐπιθυμεί νὰ τελειώσει τὸν βίον τῆς.

Τελικὰ ὅμως ὁ θάνατος δὲν σφραγίζει τὴ μοίρα τῆς Μήδειας. Ἀντιθέτως, καταφέρνει νὰ ἀντιστρέψει τὸν ρόλο τῆς καὶ τοποθετεῖ στὴ δική τῆς θέση τοῦς ἀντιπάλους τῆς. Ἡ ἐκδίκηση τῆς ἡρώιδας παίρνει τὴ μορφή τῆς δίκαιης τιμωρίας (*πόσιν δίκην τῶνδ' ἀντιείσασθαι κακῶν* 261, πρβ. 267, 764-7, 802, 1231-2) καὶ στρέφεται τόσο ἐναντίον τοῦ Ἰάσονος ὅσο καὶ ἐναντίον τῆς Γλαύκης (*ὄν ποτ' ἐγὼ νύμφαν τ' ἐσίδοιμι / αὐτοῖς μελάθροισι διακναιομένους, / οἱ ἐμὲ πρόσθεν τολμῶσ' ἀδικεῖν* 163-5). Ὁ θάνατος τῆς Γλαύκης, εἰδικότερα, ἀποτελεῖ μιὰν ἄλλη ἔκφραση τῆς ἄτης (979, 987-8) καὶ ἐπιβεβαιώνει τοὺς φόβους τοῦ Κρέοντος γιὰ τὴν πιθανότητα νὰ ὑποφέρει ἢ κόρη τοῦ κάποιου ἀνήκεστον κακὸν (283).

Ὅμως ἐπειδὴ ὁ κύριος ἀντίπαλός τῆς εἶναι ὁ Ἰάσων, ἡ Μήδεια δὲν προκρίνει μόνον ὡς τιμωρία τὴν ἐξόντωση τῆς Γλαύκης (*ὄλωλεν ἢ τύραννος ἀρτίως κόρη* 1125, πρβ. 788, 1066, 1208) προκειμένου νὰ μὴν ἀποκτήσει ὁ Ἰάσων ἄλλα παιδιὰ (804-5), ἀλλὰ παράλληλα ἀποφασίζει νὰ σκοτώσει καὶ τὰ δικά τῆς παιδιὰ⁷. Ἡ ἐπιθυμία τῆς νὰ χαθοῦν τὰ παιδιὰ (*ὦ κατάρτοι / παῖδες ὄλοισθε στυγερᾶς ματρὸς / σὺν πατρὶ* 112-3, πρβ. 992-3, 1035-6, 1272, 1337-8, 1349-50, 1364-5), γεγονὸς ποὺ συνεπάγεται καὶ τὸν χαμὸ τοῦ πατέρα (*καῦ' ἄπαιδ' ἀπώλεσας* 1326, πρβ. 659-61, 1309-10, 1341), ἀντισταθμίζει τὸν προσωπικὸ ὄλεθρο τῆς ἡρώιδας. Αὐτὸ δὲν σημαίνει, βέβαια, πῶς ἡ ἴδια δὲν ὑποφέρει καὶ δὲν θρηνεῖ γιὰ τὸν θάνατο τῶν παιδιῶν τῆς (*σφῶν γὰρ ἐστερημένη / λυπρὸν διάζω βίοντον ἀλγεινόν τ' ἐμοὶ* 1036-7, πρβ. 860-2, 903, 922, 928, 929, 1008-9, 1012, 1249, 1361). Προέχει ὅμως ἡ ἐκδίκηση.

Καθὼς οἱ ρόλοι ἰσχυροῦ καὶ ἀδύναμου ἀρχίζουν τῶρα νὰ ἀντιστρέφονται, ὁ Ἰάσων εἶναι πλέον ἐκεῖνος ποὺ παρουσιάζεται ἀνυπεράσπιστος, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴ Μήδεια, ποὺ χαίρει νὰ βλέπει τοὺς ἀντιπάλους τῆς νὰ ὑποφέρουν ὅπως ἡ ἴδια

6. Πρβ. Σαπφ. 31, 9-10 Page *λέπτον* / *δ' αὐτικά χρωῖ πῦρ ὑπαδεδρόμηκεν*.

7. Γιὰ τὴ συσχέτιση τοῦ φόνου τῶν παιδιῶν τῆς Μήδειας καθὼς καὶ τοῦ φόνου τῆς Γλαύκης μὲ τὴν τιμωρία τοῦ Ἰάσονος, βλ. P. E. Easterling, «The Infanticide in Euripides' *Medea*», *YCIS* 25 (1977) 185, 187, 188· B. Snell, «*Ἡ Ἀνακάλυψη τοῦ Πνεύματος*, μετὰφρ. Δ. Ι. Ἰακώβ, Ἀθήνα 1981, 173· Schlesinger, *ὁ.π.*, 302, 309· H. Foley, «*Medea's Divided Self*», *CIAnt* 8 (1989) 65, 81.

ὑπέφερε πρὶν. Ἔτσι, σκοτώνει τὰ παιδιά της γιὰ νὰ πληγώσει τὸν Ἰάσονα (οἶδ' οὐκέτι εἰσί· τοῦτο γάρ σε δῆζεται 1370, πρβ. 816-7), ἀφοῦ προηγουμένως τὰ χρησιμοποιεῖ γιὰ νὰ προκαλέσει τὸν θάνατο τῆς Γλαύκης (χρυσοὺς μὲν ἀμφὶ κρατὶ κείμενος πλόκος / θαυμαστὸν ἴει νᾶμα παμφάγου πυρός, / πέπλοι δὲ λεπτοί, σὼν τέκνων δωρήματα. / λεπτήν ἔδαπτον σάρκα τῆς δυσδαίμονος 1186-9)⁸. Στὸ ἔργο της αὐτὸ φαίνεται ὅτι τῆς συμπαραστέκεται καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἥλιος, καθὼς τὰ θανάσιμα δῶρα τῆς Μήδειας εἶναι δική του κληρονομία (954-5)⁹. Τὰ ψυχικά καὶ σωματικά βιάσανα ποὺ τὴν ταλαιπωροῦσαν πρὶν καὶ τὴν ἔκαναν νὰ λιώνει, ὅπως καὶ ἡ εὐχὴ της νὰ πέσει κεραυνὸς νὰ τὴν κάψει, φαίνεται πὼς ἔχουν μετατραπεῖ τώρα σὲ ἓνα ὑπερφυσικό, ἄκτιστο καὶ δαιμονικὸ πῦρ ποὺ κατατρώγει καὶ λιώνει τὸ σῶμα τῆς Γλαύκης (1190-4, 1198-1201, πρβ. 378):

φεύγει δ' ἀναστᾶσ' ἐκ θρόνων πυρουμένη,
σειούσα χαίτην κρᾶτά τ' ἄλλοτ' ἄλλοσε,
ῥῖγαι θέλουσα στέφανον· ἀλλ' ἀραρότως
σύνδεσμα χρυσὸς εἶχε, πῦρ δ', ἐπεὶ κόμην
ἔσεισε, μᾶλλον δις τόσως ἐλάμπετο.

.....
αἷμα δ' ἐξ ἄκρου
ἔσταζε κρατὸς συμπεφυρμένον πυρί,
σάρκες δ' ἀπ' ὀστέων ὥστε πεύκινον δάκρυ
γνάθοις ἀδήλοισ φαρμάκων ἀπέρρεον¹⁰.

Ἡ ἀντιστροφή αὐτὴ τῆς ἐκδίκησης γίνεται ἀντιληπτὴ ἐπίσης, ἂν παρακολουθήσουμε τὸ θέμα τοῦ γέλιου, ποὺ συνδέεται μὲ τὸν πόνο τῆς Μήδειας: *λύει δ' ἄλγος, ἣν σὺ μὴ ἴγγελαῖς* (1362, πρβ. 1354-5). Ἔτσι, μολονότι ἀρχικὰ ἀμφιταλαντεύεται γιὰ τὴν παιδοκτονία, ὅταν ἀτενίζει τὸν πανύστατον γέλων τῶν παιδιῶν της (1040-8), προτιμᾷ ἐντέλει νὰ τὰ σκοτώσει γιὰ νὰ μὴ γίνει ἡ ἴδια περίγελως τῶν ἐχθρῶν της: *καίτοι τί πάσχω; βούλομαι γέλωτ' ὀφλεῖν / ἐχθροὺς μεθεῖσα τοὺς ἐμοὺς ἀζημίους;* (1049-50, πρβ. 381-3, 404-6, 795-7)¹¹. Ἀποτελέ-

8. Πρβ. 786, 978, 983-4, 1159-60, 1192-3, 1214. Ὁ Page, ὅ.π., κxvi = *Εὐριπίδη Μήδεια*, μετάφρ. Γ. Γιατρομανωλάκης, Ἀθήνα 1990, 37, ὑποστηρίζει ὅτι ὁ πέπλος θὰ πρέπει νὰ ἐπινοήθηκε ἀπὸ τὸν Εὐριπίδη γιὰ νὰ παρασύρει ἡ Γλαύκη εὐκολότερα τὸν Κρέοντα στὸν θάνατο. Ἀντίθετα, τὸ στεφάνι θὰ πρέπει νὰ τὸ δανείστηκε ὁ ποιητὴς ἀπὸ τὴν παράδοση. Γιὰ τὸν πέπλο καὶ τὸ στεφάνι, συστατικά στοιχεῖα τῆς νυφικῆς προίκας, καθὼς καὶ γενικότερα γιὰ τὸν γάμο τῆς Γλαύκης ποὺ μετατρέπεται σὲ κηδεῖα, βλ. Rehm, ὅ.π., 111-2.

9. Ὁ Page, ὅ.π., 1187, παρατηρεῖ ὅτι τὸ στεφάνι ἐκπέμπει φλόγες ἐπειδὴ εἶναι δῶρο τοῦ Ἥλιου. Πρβ. Knox, ὅ.π., 302. Τὸ ἄρθρο τοῦ R. M. Newton, «Medea's Passionate Poison», *SyllClass* 1 (1989) 13-20, δὲν μπόρεσα νὰ τὸ διαβάσω.

10. Ἡ Μήδεια, ἀντιθέτως, θεωρεῖται ἀπὸ τὸν Ἰάσονα ἀνάληγτη: *ἀλλ' οὐ γὰρ ἂν σε μυρίοις ὀνειδεῖ / δάκοιμι· τοιόνδ' ἐμπέφυκέ σοι θράσος* (1344-5).

11. Ἡ Easterling, ὅ.π., 185, 186-7, ὑποστηρίζει ὅτι τὸ γέλιο τῶν ἐχθρῶν ἰσοδυναμεῖ μὲ

σμα: ἡ ἥρωίδα καταφέρει νὰ ἀντιστρέψει τὸ γέλιο τῶν ἐχθρῶν τῆς σὲ δάκρυα (1377), θρήνους, γόους καὶ οἰμωγές (1206, 1210, 1211, 1347, 1396, 1409). Ἀναλογικά, καὶ τὰ θρηνητικά τῆς τραγούδια ἀντισταθμίζονται τώρα ἀπὸ τὶς κραυγές τοῦ σωματικοῦ πόνου ποὺ προξενοῦν στὴ Γλαύκη τὰ θανάσιμα δῶρα τῆς (εἶτ' ἀντίμολπον ἤκεν ὀλολυγῆς μέγαν / κωκυτὸν 1176-7).

Τελικὰ ὁ κίνδυνος τοῦ θανάτου μετατοπίζεται ἀπὸ τὴ Μήδεια, —ποὺ μοιάζει νὰ ἀποθεώνεται στὸ τέλος τοῦ ἔργου καθὼς ἀναλαμβάνεται στὸν οὐρανὸ πάνω στὸ ἄρμα τοῦ Ἡλίου¹²,— στὸν Ἰάσονα (κατθανῆι κακὸς κακῶς 1386), στὴ Γλαύκη καὶ στὸν Κρέοντα (371-5, 386, 806, 987, 993-4, 1135, 1210, 1220, πρβ. 392-4). Ἡ ἀντιστροφή αὐτῆς τῆς κατάστασης τονίζεται ἀκόμη περισσότερο καθὼς ἀκοῦμε, στὸ τέλος τοῦ ἔργου, ὅχι πιά τὴ Μήδεια, ἀλλὰ τὸν Ἰάσονα νὰ ἐπικαλεῖται ὡς μάρτυρες καὶ τιμωροὺς τοὺς θεοὺς (θρηνῶ κάπιθεάζω 1409). Οἱ θεοὶ αὐτοὶ εἶναι οἱ ἴδιοι ποὺ ἐπικαλεῖται καὶ ἡ ἥρωίδα στὴν ἀρχὴ τοῦ ἔργου, δηλαδή ἡ Δίκη (1390-2, πρβ. 1298) καὶ ὁ Δίας (1405 κ.έ.)

Σύμφωνα μὲ τὰ ὅσα ἔχουμε ἐκθέσει μέχρι τώρα μποροῦμε νὰ ποῦμε γενικὰ ὅτι ἡ συμπεριφορὰ τῆς Μήδειας στὸ δραματικὸ παρὸν εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὴ ἀπὸ τὴ συμπεριφορὰ τῆς στὸ μυθικὸ παρελθόν. Στὴν Κολχίδα ἡ Μήδεια εἶχε προσφέρει στὸν Ἰάσονα τὴ σωτηρία (482, 515, πρβ. 534) μὲ κάποια μέσα ποὺ μηχανεύθηκε· στὴν Κόρινθο ὅμως, ἐνῶ ἡ δύστανος Κολχίς (132) ὑποκρίνεται ὅτι θὰ τοῦ συμπαρασταθεῖ (884-8), ἡ «μηχανή» ἢ τὸ «τέχνασμα» ποὺ ἐπινοεῖ γίνεται ὁ κακὸς δαίμονας τοῦ ἥρωα (1347, πρβ. 1208, 1333).

τὴν ἔσχατη ἀτίμωση στὸν παραδοσιακὸ ἥρωικὸ κῶδικα. Γιὰ τὴ σύγκρουση τοῦ ἀνδρικοῦ-ἥρωικοῦ χαρακτήρα τῆς Μήδειας μὲ τὴ γυναικεία τῆς φύσης, βλ. καὶ A. P. Burnett, «Medea and the Tragedy of Revenge», *CPh* 68 (1973) 1-24· Knox, ὁ.π., 297 κ.έ., 315· Schlesinger, ὁ.π., 295· S. A. Barlow, «Stereotype and Reversal in Euripides' Medea», *G&R* 36 (1989) 161 κ.έ.· Foley, ὁ.π., 62-3, 65-6, 73-83· Rehm, ὁ.π., 97-8, 103-115.

¹⁰Ὅπως γελοῦν τὰ μελλοθάνατα παιδιὰ τῆς Μήδειας ἀγνοώντας τὴν τύχη ποὺ τὰ περιμένει, ἔτσι γελᾷ ἀνυποψίαστη καὶ ἡ Γλαύκη ὅταν φορᾷ τὰ θανάσιμα δῶρα τῆς ἀντιπάλου τῆς (1159-62).

Στὴν Ὀδύσεια ἐπίσης τὸ γέλιο τῶν μνηστήρων συνδέεται μὲ τὴν ἀγνοία τοῦ ἐπικείμενου θανάτου τους (σ. 99-100). Γιὰ τὸ γέλιο ὡς σύμβολο τῆς μωρίας καὶ τῆς ἀτης τῶν μνηστήρων στὴν Ὀδύσεια, βλ. D. B. Levine, «Odyssey 18: Iros as a Paradigm for the Suitors», *CJ* 77 (1982) 200, 203-4· τοῦ ἴδιου, «Homeric Laughter and the Unsmiling Suitors», *CJ* (1982-3) 97-104· τοῦ ἴδιου, «Theoklymenos and the Apokalypse», *CJ* 79 (1983) 2. Πρβ. Ch. P. Segal, «The Phaeacians and the Symbolism of Odysseus' Return», *Arion* 1 (1962) 29-30· W. B. Stanford, *The Odyssey of Homer*, II, New York 1967, σ. 153, 350· τοῦ ἴδιου, *Ambiguity in Greek Literature*, New York 1972, 112· Heubeck· West· Hainsworth, ὁ.π., θ 343· A. K. Zervou, *Ironie et Parodie. Le Comique chez Homère*, Ἀθήνα 1990, 143 κ.έ.· E. Ζαμάρου, *Ἡ Σύνταξη τῆς Μνηστηροφονίας. Προοικονομία καὶ Δράση στὴν Ὀδύσεια*, Ἀθήνα 1991, 78, 215 σημ. 166.

12. Γιὰ τὴ θεϊκὴ/δαίμονικὴ διάσταση τῆς Μήδειας, βλ. Easterling, ὁ.π., 191· Knox, ὁ.π., 303-4, 315, 316· Lesky, ὁ.π., 67, πρβ. 72· S. Millis, «The Sorrow of Medea», *CPh* 75 (1980) 291-3, 295-6· R. M. Newton, «Ino and Euripides' Medea», *AJPh* 106 (1985) 499· Foley, ὁ.π., 77.

Ἡ ἀλλαγὴ στὴ συμπεριφορὰ τῆς ἡρώιδας μέσα στὸν χρόνο φαίνεται, ὅπως πιστεύουμε, καθαρά, ἂν παρακολουθήσουμε τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ὁ ποιητὴς περιγράφει τὴ συμμετοχὴ τῆς Μήδειας στὴν ἀρπαγὴ τοῦ χρυσόμαλλου δέρατος. Ἡ γλώσσα μὲ τὴν ὁποία ἡ ἡρώιδα περιγράφει τὴ δράση της στὸ παρελθὸν παραπέμπει στὴν ἀντίθετη δράση τοῦ παρόντος (476-82):

ἔσωσά σ', ὡς ἴσασιν Ἑλλήνων ὄσοι
ταυτὸν συνεισέβησαν Ἀργῶιον σκάφος,
πεμφθέντα ταύρων πυρπνῶν ἐπιστάτην
ζεύγλαισι καὶ σπεροῦντα θανάσιμον γύνῃ·
δράκοντά θ', ὅς πάγχρυσον ἀμπέχων δέρος
σπείραις ἔσωιζε πολυπλόκοις ἄγρυπνος ὦν,
κτείνας ἄνεσχον σοι φάος σωτήριον.

Οἱ παραπάνω στίχοι συνοψίζουν μιὰ σειρὰ μυθικὰ στοιχεῖα ποὺ σχετίζονται μὲ τοὺς ἄθλους τοῦ Ἰάσονος στὴ χώρα τοῦ Αἰήτου, δηλαδή τὸ θέμα τοῦ πυρίπνου ταύρου τὸν ὁποῖο ὄφειλε νὰ ζεύξει ὁ Ἰάσων, τὸ θέμα τῆς σπορᾶς τῶν δοντιῶν τοῦ δράκοντα καὶ τὸ θέμα τοῦ ἄγρυπνου δράκοντα¹³. Ἄς προσπαθήσουμε νὰ δοῦμε ποιά εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ λειτουργία τῶν στίχων αὐτῶν στὴν τραγωδία καὶ πῶς μεταπλάθονται ποιητικὰ καὶ ἀντιστρέφονται τελικὰ τὰ παραπάνω στοιχεῖα.

Ἡ Κολχίδα, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν περιγραφή τῶν ἄθλων τοῦ Ἰάσονος, εἶναι μιὰ χώρα ὅπου ἀντιμετωπίζει κανεὶς ἐπικίνδυνα ὄντα καὶ θανάσιμους κινδύνους. Ἐνα ὄν ἀπὸ τὴ χώρα αὕτη εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ Μήδεια. Ἡ ἡρώιδα θεωρεῖ τὸν ἑαυτὴ της (ὅπως καὶ τὶς ἄλλες γυναῖκες) ἀθλιώτατον φυτὸν (231), μόνο ποὺ αὕτη βλάστησε (ἐβλασταν 1256) στὰ χῶματα τῆς Κολχίδος. Γιὰ τοῦτο καὶ ἡ φύση της ἀποδεικνύεται ἐντέλει ταυτόσημη ἢ συγγενὴς μὲ τὴ φύση τῆς γενέθλιας γῆς της. Ὅπως τὸ χωράφι τῆς Κολχίδος ποὺ καλεῖται νὰ σπείρει ὁ Ἰάσων χαρακτηρίζεται θανάσιμος γύης (479)¹⁴, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὴ γυναίκα τῆς Κολχίδος βλαστάνει μιὰ «σπορά» —τὰ παιδιὰ της— ποὺ φέρει τὴ σφραγίδα τοῦ θανάτου. Ἡ ἡρώιδα θανατώνει τὰ παιδιὰ ποὺ φύτεψε ὁ Ἰάσωνας (οὐ παῖδας οὐς ἔφρυσα κάξεθρεψάμην / ἔξω προσεπειν ζῶντας, ἀλλ' ἀπόλεσα 1349-50, πρβ. 1413-4), τὸ σπέρμα (ἀλλὰ κτανεῖν σὸν σπέρμα τολμήσεις, γύναι; 816) καὶ τὸν καρπὸ τοῦ σώματός της (ἄτις τέκνων / ὄν ἔτεκες ἄροτον αὐτόχειρι μοίραι κτενεῖς 1280-1, πρβ. ἡμεῖς κτενοῦμεν οἵπερ ἐξεφύσαμεν 1241)¹⁵. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια αὐτὰ

13. Βλ. R. Graves, *Les Mythes Grecs*, μετάφρ. M. Hafez, Librairie Fayard 1967, 450-1, 467-73, 477-8· A. Elliot, *Euripides Medea*, Oxford 1969, ἀνατ. 1979, 478 κ.έ.

14. Πρβ. ὅσα λέει ὁ Κρέων στὸν Αἴμονα ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἐγκατάλειψη τῆς Ἀντιγόνης: ἀρώσιμοι γὰρ χᾶτέρων εἰσὶν γυῖαι (Σοφ. Ἀντιγ. 569).

15. Πρβ. τὴν ἀνάλογη μεταφορὰ ποὺ ἀφορᾶ στὴ διαβεβαίωση τῆς Μήδειας πρὸς τὸν Αἰνέα σχετικὰ μὲ τὴ δυνατότητά της νὰ τοῦ χαρίσει παιδιὰ: παύσω γέ σ' ὄντ' ἄπαιδα καὶ

παιδιά, ή «σπορά» της, αποδεικνύονται επικίνδυνα, καθώς μεταφέρουν τὰ μοιραία δῶρα τῆς μητέρας τους στὴν κόρη τοῦ Κρέοντος (947-50, 956-8, 969-75, 1136 κ.έ., 1188, πρβ. 1002-4), στερώντας ἔτσι τὸν Ἰάσονα ἀπὸ τὴ δυνατότητα νὰ «σπείρει» νέα παιδιά (καὶ τέκνοισι τοῖς ἑμοῖς ὁμοσπόρους / φῦσαι τυράννοους παῖδας 596-7, πρβ. καὶ κασιγνήτους τέκνοις / ἑμοῖς φυτεύων 877-8, πρβ. καὶ 563). Πρόκειται, ὅπως πιστεύουμε, γιὰ μιὰν ἄλλη ἔκφραση τῆς εἰρωνικῆς ἀντιστροφῆς ποὺ ὑπάρχει στὴ *Μήδεια*.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ θέμα τῆς γῆς καὶ τῆς βλάστησης, ἡ στυγερὴ φύση καὶ τὸ ἄγριο ἦθος τῆς Μήδειας (103, πρβ. 36, 113, 1343) ἔχουν σχέση ἐπίσης μὲ τις ὀριακὲς καὶ ἄλογες καταστάσεις ποὺ ἐπικρατοῦν στὴν ἄγρια καὶ ἀνήμερη χώρα της. Ἡ Μήδεια χαρακτηρίζεται ἀπὸ ζωώδεις ἀντιδράσεις, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τις σχετικὲς μεταφορὲς τῶν ἄγριων ζώων, τοῦ ταύρου (92, 188), τῆς λέαινας (187, 1342, 1358, 1406-7) καὶ τῆς Σκύλλας (1343)¹⁶. Μέσα, λοιπόν, στὸ δραματικὸ παρὸν ἡ Μήδεια φαίνεται νὰ ἐπιστρέφει (ἀνεπηρέαστη προφανῶς ἀπὸ τὸν «ἐλληνικὸ» πολιτισμὸ) σὲ μιὰ ζωώδη κατάσταση, στὸν ρόλο ἐνὸς πράκτορα ἄλογης βίας.

Εἰδικότερα ἡ εἰκόνα τοῦ ταύρου, ποὺ τῆς ἀποδίδεται μεταφορικὰ (*ὄμμα νιν ταυρομένην* 92, *ἀποταυροῦται* 188)¹⁷, θὰ μπορούσε νὰ μᾶς κάνει νὰ σκεφτοῦμε τοὺς «πυρίπνοους ταύρους» τῆς Κολχίδος, ἀφοῦ μάλιστα ἡ φωτιὰ ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιεῖ γιὰ τὴν ἐξόντωση τῶν ἀντιπάλων της. Ἡ μεταφορὰ τοῦ ταύρου γίνεται καθαρότερη καθὼς ἡ Μήδεια ἀναφέρεται στὸν ζυγὸν τοῦ γάμου, ποὺ μπορεῖ νὰ τὸν βαστάζει χωρὶς ἀντίδραση ὅταν οἱ σχέσεις τῶν δύο συζύγων εἶναι ἄρμονικὲς (*κἂν μὲν τὰδ' ἡμῖν ἐκπονουμέναισιν εὐ / πόσις ξυνοικῆι μὴ βίαι φέρων ζυγόν, / ζηλωτὸς αἰών· εἰ δὲ μή, θανεῖν χρεῶν* 241-3)¹⁸.

παίδων γονὰς / σπεῖραι σε θῆσω· τοιάδ' οἶδα φάρμακα (717-8). Πρβ. ἐπίσης τις ἀκόλουθες ἀφοριστικὲς ρῆσεις τοῦ χοροῦ: *καὶ φημι βροτῶν οἴτινές εἰσιν / πάμπαν ἄπειροι μηδ' ἐφύτευσαν / παῖδας, προφέρειν εἰς εὐτυχίαν / τῶν γειναμένων. /... / οἴσι δὲ τέκνων ἔστιν ἐν οἴκοις / γλυκερὸν βλάστημι', ἔσορῶ μελέτη / κατατροχούμενος τὸν ἅπαντα χρόνον* (1090-3, 1098-100).

16. Ἡ Easterling, ὁ.π., 177, παρατηρεῖ καὶ αὐτὴ ὅτι οἱ πιὸ χαρακτηριστικὲς εἰκόνες τῆς Μήδειας εἶναι οἱ εἰκόνες ποὺ σχετίζονται μὲ ἄγρια ζῶα (92, 187 κ.έ., 1342 κ.έ., 1358 κ.έ., 1407, πρβ. 103). Γιὰ τὸ ἄγριο ἦθος τῆς βαρβαρικῆς Μήδειας, βλ. καὶ E. Hall, *Inventing the Barbarian. Greek Self-Definition through Tragedy*, Oxford 1989, 125.

Στὴν ὑπόθεση ἐπίσης τῆς Μήδειας, τὸ ἄρμα ποὺ τῆς στέλνει ὁ παπποῦς της ὁ "Ἡλιος (1321-2) σύρεται ἀπὸ δράκοντες: *Μήδεια δὲ τοὺς ἑαυτῆς παῖδας ἀποκτεῖνασα ἐπὶ ἄρματος δρακόντων πτερωτῶν, ὃ παρ' Ἡλίου ἔλαβεν, ἔποχος γενομένη ἀποδιδράσκει εἰς Ἀθήνας*. Βλ. σχετικὰ Easterling, ὁ.π., 190· Page, ὁ.π., xxvi = 38· Elliot, ὁ.π., 1317.

17. Πρβ. Σοφ. *Αἴ* 322: *ὑπεστέναζε ταῖρος ὡς βρυχώμενος*, Ἀριστοφ. *Βάτρ.* 804: *ἐβλεψε γοῦν ταυρηδὸν ἐγκύπας κάτω καὶ Πλάτ. Φαῖδ.* 117b. Στὶς *Βάκχ.* 922 ὁ τύπος *τεταύρωσαι* (πρβ. 920) δηλώνει κυριολεκτικὴ μεταμόρφωση, ἐνῶ ὁ αἰσχολικὸς τύπος *ταυρούμενον* (*Χο.* [275]) ἔχει ἐρμηνευτικὰ προβλήματα· βλ. σχετικὰ A. F. Garvie, *Aeschylus Choephoroi*, Oxford 1986, 275-7.

18. Γιὰ τὴν κοινότοπη μεταφορὰ τοῦ γάμου ποὺ θεωρεῖται ζυγὸς πρβ. Εὐρ., *Ἀлк.* 994, *Μήδ.* 673, *Ἰκέτ.* 822-3, *Τρ.* 676, *Ἡλ.* 98-9, *Φοίν.* 1365-6, *Βάκχ.* 468, *Ι.Α.* 698, 907· Σοφ., *Τραχ.* 536, *Ο.Τ.* 825-6.

“Όταν ὁμως συντρίβονται οἱ οἰκογενειακοὶ δεσμοὶ (*ἀπειζύγης τέκνων* 1017) καὶ ὁ Ἰάσων παντρεύεται μιὰ ἄλλη γυναῖκα (*τῆς νεοζύγου / νύμφης* 804-5, *νεοδημίου κόρης* 623, πρβ. 1366), τότε ἀρχίζει νὰ γίνεται φανερὴ ἡ ἐπικίνδυνη φύση τῆς Μήδειας, ποὺ ἐπανασυνδέεται μὲ τὸν τόπο τῆς καταγωγῆς της.

Ἡ τρίτη κατηγορία στοιχείων ποὺ μᾶς ὀδηγοῦν νὰ ἀντιληφθοῦμε τὴν ἀντιστροφή τῶν καταστάσεων ποὺ συμβαίνει στὴ Μήδεια εἶναι τὸ θέμα τῆς φυγῆς καὶ ἐξορίας τῆς ἡρώιδας, ποὺ σχετίζεται ἐπίσης μὲ τὸ θέμα τῆς διάλυσης τοῦ οἴκου καὶ τῆς περιπλάνησης τῶν μελῶν του. Ἀρχικὰ αὐτὴ ποὺ ἐξορίζεται καὶ χάνει τὴ γῆ της εἶναι ἡ Μήδεια. Ἀργότερα ὁμως ὁ Ἰάσων εἶναι αὐτὸς ποὺ χάνει τὴ σταθερὴ θέση ποὺ φαινόταν νὰ ἔχει κερδίσει στὸν βασιλικὸ οἶκο τῆς Κορίνθου, καὶ ἡ Μήδεια μὲ τὴ σειρά της ἀποκτᾶ μιὰ θέση μέσα στὸν φιλόξενο βασιλικὸ οἶκο τῆς Ἀθῆνας. Ἡ ἡρώιδα παύει νὰ εἶναι φυγὰς καὶ ἄπολις, ἐνῶ ὁ Ἰάσωνας χάνει ἀπροσδόκητα κάθε δεσμό μὲ τὴν πόλη του καὶ τὴν οἰκογένειά του. “Ἄς δοῦμε ἀπὸ πῶς κοντὰ αὐτὴ τὴν ἀντίθεση.

Ἡ Μήδεια, ὡς γνωστὸν, ἀρχίζει μὲ τὴν (ἀπραγματοποίητη) εὐχὴ τῆς Τροφού σχετικὰ μὲ τὸ ταξίδι τῆς Ἀργοῦς στὴν Κολχίδα, ποὺ σήμανε γιὰ τὴ Μήδεια τὴν ἀρχὴ μιᾶς καταστροφικῆς ἐρωτικῆς περιπέτειας (1-8):

*Εἴθ' ὦφελ' Ἀργοῦς μὴ διαπτάσθαι σκάφος
Κόλχων ἐς αἶαν κυανέας Συμπληγάδας,
μηδ' ἐν νάπαισι Πηλίου πεσεῖν ποτε
τμηθεῖσα πεύκη, μηδ' ἐρετμῶσαι χέρας
ἀνδρῶν ἀριστέων, οἳ τὸ πάγχρυσον δέρος
Πελία μετῆλθον. οὐ γὰρ ἂν δέσποιον' ἐμὴ
Μήδεια πύργους γῆς ἔπλευσ' Ἰωλκίας
ἐρωτι θυμὸν ἐκπλαγεῖσ' Ἰάσωνος.*

Γιὰ τὴ Μήδεια ὁ πλοῦς τῆς Ἀργοῦς στὴν Κολχίδα σημαίνει ἐπίσης τὴν ἀρχὴ μιᾶς μεγάλης περιπλάνησης καὶ φυγῆς. Ἡ ἡρώιδα δὲν μπορεῖ νὰ στεριώσει πουθενὰ ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ σκοτῶνει τὸν ἀδελφὸ της, μπαίνει στὸ *καλλίπρωρον* ... *σκάφος* (1334-5) τῆς Ἀργοῦς καὶ διασχίζει τὴ θάλασσα ἀφήνοντας πίσω της τίς Συμπληγάδες πέτρες καὶ τὸν Εὐξείνιο πόντο, τὰ γεωγραφικὰ ὅρια τῆς πατρίδας της (209-13, 431-5, 1263-4). Πρῶτα φθάνει στὴν Ἰωλκὸ μαζὶ μὲ τὸν Ἰάσωνα ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Πελία ἀναγκάζεται νὰ μετοικήσει στὴν Κόρινθο (6-10, πρβ. 483-7). “Όμως καὶ ἡ νέα αὐτὴ κατοικία εἶναι προσωρινή, ἐπειδὴ ἡ Μήδεια θὰ ἐξαναγκασθεῖ πάλι σὲ φυγὴ ἀπὸ τὸν Κρέοντα (271-6, πρβ. 338, 341, 346, 435-8, 454, 462-3, 512, 604, 610, 706, 938, 1024)¹⁹.

Ἐπομένως, σύμφωνα μὲ τὴν Τροφὸ, ποὺ συνοψίζει τὴν ὅλη ἱστορία, ἡ διαρκὴς

19. Τὸ θέμα τῆς γῆς ποὺ πρέπει ἐκ νέου νὰ ἐγκαταλειφθεῖ τονίζεται συνεχῶς (70-2, 281, 333, 351-4, 373, 400, 448-50, 458, 704, 934-8, 1357, πρβ. 313-4, 795, 1237).

περιπλάνηση δὲν φαίνεται νὰ ἐνοχλεῖ τὴ Μήδεια, ἐνόσω τὴ συντροφεῖται ὁ Ἰάσων (13 κ.έ.). Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι γιὰ τὴ Μήδεια, ὅπως καὶ γιὰ τὴν Ἀνδρομάχη τῆς Ἰλιάδος (Z 405-32), ὁ ἐρωτικός σύντροφος ἀναπληρώνει γενικὰ τὴ χαμένη πατρίδα καὶ εἰδικότερα τὸν πατρικὸ οἶκο καὶ τοὺς συγγενεῖς (228). Ἐνῶ ὅμως ἡ ἡρώιδα ἀπομονώνεται γιὰ χάρη τοῦ συζύγου της (502-13) θεωρώντας τὸν ἔρωτα ὡς ὑπέρτατο ἀγαθὸ (265-6, πρβ. 568-73), ἀντιθέτως ὁ Ἰάσων πιστεύει ὅτι ὁ γάμος καὶ γενικότερα οἱ ἀνθρώπινοι δεσμοὶ δὲν ἀποτελοῦν αὐτοσκοπὸ (573-4) ἀλλὰ μέσον ἐπωφελὲς γιὰ τὴν ἐπίτευξη ἐνὸς ἀπώτερου στόχου. Ἡ ἀξία τῆς ζωῆς, κατὰ τὸν Ἰάσωνα, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ θέση καὶ ἀπὸ τὴν διαίωσιση τοῦ γένους, πράγμα πού καθιστᾶ τὰ παιδιὰ πολὺ σημαντικὰ γι' αὐτόν. Ὁ βασιλικὸς ἥρωας ἐπιθυμεῖ νὰ ζεῖ πλοῦσια, χωρὶς ἀνάγκες, καὶ θέλει νὰ ξαναγίνει αὐτὸ πού ἦταν κάποτε, νὰ ζήσει ἀντάξια τῶν προγόνων του. Γιὰ τοῦτο πρέπει τόσο ὁ ἴδιος ὅσο καὶ οἱ ἀπόγονοί του νὰ ἀποκτήσουν ἐξουσία καὶ γερὰ ἐρείσματα στὴν κοινωνία. Ἐκμεταλλεῖται, λοιπόν, τὴν εὐκαιρία πού τοῦ προσφέρεται νὰ συγγενέψει μὲ τὴ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Κορίνθου (17-9, πρβ. 544, 591-2, 700, 740, 960-1, 967, 969, 1348), γιατί ἔτσι ἐξασφαλίζει τὴ μελλοντικὴ του ἀνοδο στὸν θρόνο τῆς χώρας αὐτῆς καὶ παράλληλα προσφέρει στὰ παιδιὰ ἀπὸ τὸν πρῶτο του γάμο μιὰ ἐξέχουσα θέση στὴν κοινότητα, ἀφοῦ θὰ ἔχουν πλεόν τὸ προνόμιο τῆς συγγένειας μὲ τὰ παιδιὰ πού θὰ ἀποκτήσει ἀπὸ τὸν νέο του γάμο (551-67, 593-7, 914-7, πρβ. 876-8, 884-8)²⁰.

Εἶναι φυσικό, λοιπόν, ἡ Μήδεια, πού ἔχει θυσιάσει τὴν πατρίδα της, τὴν οἰκογένειά της, τὴ βασιλικὴ καὶ θεϊκὴ καταγωγὴ της προκειμένου νὰ ἀκολουθήσει τὸν Ἰάσωνα, νὰ αἰσθάνεται προδομένη ἀπὸ τίς πράξεις τοῦ ἄντρα της, πού ἐπιθυμεῖ νὰ ἐξασφαλίσει μιὰ σταθερὴ θέση στὴ γῆ τῆς Κορίνθου καὶ νὰ ἐπανασυστήσει ἕνα νέο, λαμπρὸ οἶκο χωρὶς αὐτήν. Ὁ πόνος τῆς ἐγκαταλελειμμένης ἡρώιδας ὀξύνεται ἀπὸ τὴ συνειδητοποίηση τῆς μοναξιάς της. Ἡ Μήδεια κατανοεῖ τώρα ὅτι ἡ φυγὴ της ἀπὸ τὴν Κολχίδα καὶ ἡ ἀπομάκρυνσή της ἀπὸ τὰ οἰκεία της πρόσωπα ὑπῆρξε ὀλέθριο σφάλμα (800-2), ἀφοῦ ἔχασε κάθε δυνατότητα ἐπαφῆς καὶ προστασίας. Τὸ ταξίδι πού ἀρχίζει μὲ τὴν ἀναχώρησή της ἀπὸ τὴν Κολχίδα ἀποτελεῖ σύμβολο τόσο τῶν ἐξωτερικῶν ὅσο καὶ τῶν ἐσωτερικῶν περιπετειῶν τῆς ἡρώιδας, πού καταλαβαίνει τὴ δυσκολία νὰ βρεῖ κάποιον λιμάνι σωτηρίας (277-9):

*αἰαῖ· πανώλης ἡ τάλαιν' ἀπόλλυμαι.
ἐχθροὶ γὰρ ἐξιᾶσι πάντα δὴ κάλων,
κούκ ἔστιν ἄτης εὐπρόσοιστος ἔκβασις.*

Ἐτσι ἀρχίζει ἡ νοσταλγία γιὰ τὴν πατρίδα καὶ τὴν οἰκογένειά της πού εἶναι

20. Βλ. Snell, δ.π., 171-2· Schlesinger, δ.π., 306-7. Πρβ. Easterling, δ.π., 184· Rehm, δ.π., 100.

τόσο πιὸ ὀδυνηρὴ ὅσο πιὸ ἰσχυρὴ φαντάζει ἡ θέση τοῦ Ἰάσονος στὸν βασιλικὸ οἶκο τῆς Κορίνθου. Αὐτὴ ἡ νοσταλγία τῶν πραγμάτων ποὺ χάθηκαν χωρὶς κανένα, τελικὰ, ἀντάλλαγμα καὶ ἀντιστάθμισμα ὄχι μόνο ὀξύνει τὴν ἐπιθυμία τῆς ἐκδίκησης, ἀλλὰ καὶ μορφοποιεῖ τὸν τρόπο τῆς ἐκδίκησης. Ἡ Μήδεια ἀποφασίζει νὰ στερήσει τὸν Ἰάσονα ἀπὸ ὅ,τι ἡ ἴδια στερήθηκε γιὰ χάρις του, δηλαδὴ τὴν ἀνάπτυξη σταθερῶν δεσμῶν μὲ κάποιο συγκεκριμένο τόπο καὶ τὴν ἀσφάλεια ἐνὸς οἴκου.

Ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στὴν κατάσταση τοῦ Ἰάσονος, ἐνὸς ἐπιφανοῦς Ἑλληνα, καὶ τῆς Μήδειας, μιᾶς «βαρβαρικῆς» φυγάδας, προβάλλεται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ ἔργου. Ἡ ἰσχυρὴ θέση τοῦ προδότη Ἰάσονος (17, 488, 778, πρβ. 586-7, 606) στὴ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Κορίνθου καὶ κατ' ἐπέκταση στὴ γῆ τῆς Κορίνθου (18-9) ἀντιπαραβάλλεται μὲ τὴ νοσταλγία τῆς ἀτιμασμένης Μήδειας γιὰ τὴν ἀδικοπροδομένη τῆς πατρίδα καὶ οἰκογένεια (30-5, 166-7, 328, 483-5, 502-3, πρβ. 1329-35). Ἡ ἀσταθὴς θέση τῆς Μήδειας στὴν ξένη γῆ τονίζεται, ὅπως εἶδαμε, καθὼς ἐξισώνεται μὲ τὴ δύσκολη θέση τοῦ ταλαιπωρημένου θαλασσινοῦ ποὺ δὲν βρίσκει λιμάνι (253-8):

*σοὶ μὲν πόλις θ' ἦδ' ἔστι καὶ πατὴρ δόμοι
βίου τ' ὄνησις καὶ φίλων συνουσία.
ἐγὼ δ' ἔρημος ἄπολις οὖσ' ὑβρίζομαι
πρὸς ἀνδρός, ἐκ γῆς βαρβάρου λελησιμένη,
οὐ μητέρ', οὐκ ἀδελφόν, οὐχὶ συγγενῆ
μεθορμίσασθαι τῆσδ' ἔχουσα συμφορᾶς.*

Ἄνάλογη ἀποψη γιὰ τὴ δυσχερὴ θέση τῆς Μήδειας καὶ τὸν ρόλο ποὺ μπορεῖ νὰ παίξει ὁ οἶκος ὅταν κάποιο μέλος του ταλαιπωρεῖται, ἐκφράζει καὶ ὁ χορὸς ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀπόφαση τοῦ Κρέοντος νὰ ἐκδιώξει τὴν ἡρωίδα ἀπὸ τὴν Κόρινθο (358-63, 441-3, πρβ. 642-51, 655-7):

*φεῦ φεῦ, μελέα τῶν σῶν ἀχέων,
δύστηνε γύναι
ποῖ ποτε τρέψη; τίνα πρὸς ξενίαν;
ἢ δόμον ἢ χθόνα σωτῆρα κακῶν
[ἐξευρήσεις];
ὡς εἰς ἄπορόν σε κλύδωνα θεός,²¹
Μήδεια κακῶν ἐπόρευσε.*

.....

21. Πρβ. Εὐρ., Ἑλ. 303 καὶ R. Kannicht, *Euripides Helena*, Heidelberg 1969, II, 303. Μὲ θαλάσσιο κλύδωνα καὶ πέτρα παραβάλλεται ἡ Μήδεια καὶ γιὰ τὴ σκληρότητά της (28-9). Γιὰ τὴ μεταφορικὴ αὐτὴ χρῆση βλ. Page, ὁ.π., 28-9.

σοὶ δ' οὔτε πατρὸς δόμοι,
 δύστανε, μεθορμίσα-
 σθαι μόχθων πάρα²²

Μπορούμε, συνεπῶς, νὰ ποῦμε ὅτι ὑφίσταται γιὰ τὴ Μήδεια ἡ ἐπιθυμία νὰ «στεριώσει» κάπου, ἐνῶ ταυτόχρονα ἡ μοίρα τῆς τὴν ὀδηγεῖ στὴ θάλασσα καὶ στὴν ἐξορία²³.

Αὐτὰ ὡς πρὸς τὴ Μήδεια καὶ τὸ θέμα τῆς ἐξορίας καὶ τῆς διάλυσης τοῦ πατρικοῦ οἴκου τῆς. Ὅμως ἡ ἀποσταθεροποίηση τοῦ δεσμοῦ Ἰάσονος καὶ Μήδειας καὶ ἡ καταστροφή τοῦ σπιτικοῦ τους ἀφορᾷ ἐπίσης καὶ τὸν ἴδιο τὸν Ἰάσονα, ὁ ὁποῖος, μέσα ἀπὸ τὴν ἀντιστροφή τῶν καταστάσεων, χάνει τὴ βασιλικὴ ἐξουσία, τὸν οἶκο του καὶ τὰ παιδιὰ του. Ἄν μάλιστα παρακολουθήσουμε τὴ λειτουργία τοῦ κειμένου μέσα ἀπὸ ὀρισμένες θαλασσινὲς μεταφορὲς καὶ παρομοιώσεις, θὰ δοῦμε ὅτι ὁ Ἰάσων μοιάζει νὰ ἀρχίζει ἕνα ἐπικίνδυνο θαλασσινὸ ταξίδι ποῦ θὰ τὸν ὀδηγήσει στὴν καταστροφή. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ μιὰ παρομοίωση ποῦ περιγράφει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Ἰάσων ἐτοιμάζεται νὰ ἀντικρούσει τὴ Μήδεια, ὅταν αὐτὴ τὸν κατηγορεῖ (465 κ.έ.) γιὰ ἀχαριστία καὶ προδοσία (522-5):

δεῖ μ', ὡς ἔοικε, μὴ κακὸν φῦναι λέγειν,
 ἀλλ' ὥστε ναὸς κεδνὸν οἰακοστρόφον
 ἄκροισι λαίφους κρασπέδοις ὑπεκδραμεῖν
 τὴν σὴν στόμαργον, ὦ γῦναι, γλωσσαλίαν.

Αὐτὸ τὸ νέο «ταξίδι» τοῦ Ἰάσονος δὲν πρόκειται νὰ ἔχει τὴν αἴσια ἐκβαση τῆς ναυκληρίας του (527) στὴν Κολχίδα. Διότι ἂν τότε τοῦ ἔσωσε τὴ ζωὴ, ὅπως ἰσχυρίζεται, ἡ Κύπρις (527-31), τὴν ὥρα ὁ προδομένος ἔρωτας τῆς Μήδειας τὸν ρίχνει σὲ μιὰ νέα φουρτούνα (πνεῦμα δ' ἠρεθισμένον 1119) ποῦ ξεσπᾷ μετὰ τὸν θάνατο τῆς Γλαύκης. Εἶναι, λοιπόν, ἡ σειρά του τὴν ὥρα νὰ ἀνοίξει πανιὰ γιὰ τὸ πέλαγος τῆς δυστυχίας, ἀπὸ ὅπου δὲν θὰ βρεῖ, ὕστερα ἀπὸ τὴ διάλυση τοῦ νέου του οἴκου καὶ τὴν ἀπώλεια ὅλων τῶν προσφιλῶν του προσώπων, κάποιον ὄρμο γιὰ νὰ ἀράξει καὶ νὰ παρηγορηθεῖ γιὰ τίς συμφορὲς του.

Ἡ Μήδεια, ποῦ συνειδητοποιεῖ, μετὰ ἀπὸ τίς συναντήσεις τῆς μὲ τὸν Κρέοντα, τὸν Ἰάσονα καὶ τὸν Αἰγέα, πόσο σημαντικὰ εἶναι γιὰ ἕναν ἄνδρα τὰ παιδιὰ, ὁ οἶκος καὶ ἡ πατρίδα (326-9, 562-7, 669 κ.έ., πρβ. 342-5, 714-22),

22. Γιὰ τὴ θαλασσινὴ εἰκονοποιία τῆς Μήδειας, βλ. E. M. Blaiklock, «The Nautical Imagery of Euripides' *Medea*», *CPh* 50 (1955) 233-7· πρβ. Elliot, ὁ.π., 770.

23. Πρβ. καὶ τίς σχετικὲς ἀναφορὲς τῆς Τροφοῦ καὶ τοῦ Χοροῦ ποῦ ἀπευθυνόμενοι στὴ γῆ ὑπογραμμίζουν ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τους τὰ βάσανα καὶ τίς ταλαιπωρίες τῆς ἡρωίδας (57-8, 148 κ.έ., πρβ. 1251 κ.έ.). Ὁ Elliot, ὁ.π., 643-51, ἐπισημαίνει ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Εὐριπίδης ἔζησε στὴν ἐξορία.

ἀποφασίζει νὰ πλήξει τὸν Ἰάσωνα καταστρέφοντας ὅλοσχερῶς τὸν οἶκο του (*δόμον τε πάντα συγγέασ Ἰάσωνος* 794, πρβ. 114, 163-5, 197-8, 608, 740, 937, 1001) καὶ ἐξολοθρεύοντας τὴ γενιά του (803-6)²⁴. Ἡ σύγκρουση τοῦ Ἰάσωνος μετὰ τὴ Μήδεια φαίνεται νὰ συνεχίζει τὸ ἀτελείωτο καὶ ἐπικίνδυνο ταξίδι ποῦ ἄρχισε μετὰ τὸν ἀπόπλου τῆς Ἀργῶς, ὅπου στὸ τέλος τὸ ἴδιο τὸ πλοῖο ποῦ πῆρε μακριὰ τὴ Μήδεια ἀπὸ τὴν οἰκογενειακὴ τῆς ἐστία, μετὰ τρόπο εἰρωνικὸ θὰ γίνῃ αἰτία καὶ τῆς δικῆς του ὀλοκληρωτικῆς καταστροφῆς. Ὁ ἥρωας προβλέπεται νὰ πεθάνῃ χτυπημένος ἀπὸ τὰ συντρίμμια τοῦ πλοίου του. Τὴν πρόβλεψη αὐτὴ τὴν κάνει ἡ ἴδια ἡ Μήδεια καθὼς ἀναχωρεῖ πάνω στὸ ἄρμα τοῦ Ἥλιου (1386-8)²⁵:

*σὺ δ', ὥσπερ εἰκός, καθανῆι κακὸς κακῶς,
Ἄργοῦς κᾶρα σὸν λειψάνωι πεπληγμένους,
πικρὰς τελευτὰς τῶν ἐμῶν γάμων ἰδῶν.*

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ παραπάνω ἡ Μήδεια ἀναγκάζει τὸν Ἰάσωνα νὰ βρεθεῖ στὴ δική της θέση, καθὼς τὸν ἀποξενώνει ἀπὸ τὰ οἰκεῖα του πρόσωπα καὶ τὸν ἐξωθεῖ σὲ ἓνα μονήρη βίο (1395-6). Ἔτσι, στὸ τέλος τοῦ ἔργου αὐτὸς ποῦ δοκιμάζει τὸ αἶσθημα τοῦ ἀποδιωγμένου (*ἀπελαυνόμεθ* 1405), εἶναι ὁ στερημένος ἀπὸ τὰ παιδιὰ του Ἰάσωνας. Ἀντίθετα, ἡ Μήδεια ἔχει βρεῖ ἀπροσδόκητη διέξοδο ἀπὸ τὴν κατάσταση τῆς περιπλάνησης (*ἐξελαύνομαι χθονὸς* 704, πρβ. 437-8, 706). Τὸ «λιμάνωι» τῆς ἡρωίδας γίνεται τώρα ἡ Ἀθήνα, καθὼς ὁ Αἰγέας ποῦ σταματᾷ γιὰ λίγο μετὰ τὸ πλοῖο του στὴν Κόρινθο (*τῆνδε ναυστολεῖς χθόνα* 682), δέχεται νὰ τῆς προσφέρει ἄσυλο στὴ χώρα του (768-9, πρβ. 381-91).

Ἡ ἡρωίδα ζητᾷ ἀπὸ τὸν Αἰγέα νὰ τῆς ὀρκιστεῖ στὸν Ἥλιο καὶ στὴ Γῆ ὅτι δὲν θὰ τὴν ἐξωθήσῃ ποτε στὸ δρόμο τῆς ἐξορίας (731-58) Ἐκεῖνος τὴ διαβεβαιώνει ὅτι, ἂν βρεῖ τρόπο νὰ φθάσει μόνη τῆς στὴ γῆ του (727, 729-30), θὰ

24. Ἡ Μήδεια μεταχειρίζεται μετὰ δύο τρόπους τὴν ἀγάπη τοῦ Κρέοντος γιὰ τὴν κόρη του. Πρῶτον, χάρι στὴν ὁμολογία τῆς ἀγάπης του γιὰ τὸ παιδί του κατανοεῖ πόσο σημαντικὰ εἶναι τὰ παιδιὰ γιὰ ἓναν ἄνδρα καὶ ἔτσι πετυχαίνει, ἐπικαλούμενη τὰ πατρικὰ αἰσθήματα τοῦ βασιλιᾶ, νὰ δείξει τὴ δυσχερῆ θέση τῶν δικῶν της παιδιῶν καὶ νὰ κερδίσει μιὰ ἐπιπλέον ἡμέρα παραμονῆς στὴν Κόρινθο. Δεύτερον, ἡ δήλωση τοῦ Κρέοντος τῆς ὑποδεικνύει πῶς θὰ μπορούσε νὰ πληγῶσει βαθύτατα τὸν Ἰάσωνα σκοτώνοντας τὰ παιδιὰ του· ἔτσι ἀρχίζει νὰ συλλαμβάνει γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ἰδέα τῆς παιδοκτονίας. Κατόπιν, ἡ ἀποψη τῆς Μήδειας γιὰ τὴν ἀποτελεσματικότητα αὐτοῦ τοῦ ἐκδικητικοῦ σχεδίου ἐνισχύεται στὸ δεύτερο ἐπεισόδιο, ὅταν ὁ Ἰάσων δηλώνει πῶς ἡ κύρια αἰτία τῆς δράσεώς του ἦταν ἡ φροντίδα γιὰ τὰ παιδιὰ του (562 κ.ε.). Τέλος, μετὰ τὴ συνάντησή της μετὰ τὸν Αἰγέα, ὁπότε ἀντιλαμβάνεται τὴν οἰκτρὴν κατάσταση τῆς ἀτεκνίας του, ἡ ἐκδίκησή της παίρνει ὀριστικὰ τὴ μορφή τῆς παιδοκτονίας ἐνῶ παράλληλα ἀρχίζει ἡ ἀντίστροφη μέτρηση γιὰ τὴν τιμωρία τῶν ἀντιπάλων της. Βλ. Page, ὁ.π., xviii, κxix-xxx = 29, 40· Schlesinger, ὁ.π., 305, 309-10· Lesky, ὁ.π., 60, 67· Mills, ὁ.π., 290-1.

25. Ὁ Page, ὁ.π., 1387, καὶ ὁ Elliot, ὁ.π., 1386-7, ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ Εὐριπίδης ἀναφέρεται στὸν γνωστὸ μῦθο σύμφωνα μετὰ τὸν ὅποιο ὁ Ἰάσων πεθαίνει χτυπημένος ἀπὸ τὴν πλώρη τῆς Ἀργῶς ποῦ εἶχε ἀφιερῶσει στὸν ναὸ τῆς Ἥρας.

τῆς συμπεριφερθεῖ δίκαια (723-4)· ἐπιπλέον τῆς ὑπόσχεται ὅτι δὲν πρόκειται νὰ τὴν παραδώσει σὲ κανένα καὶ ὅτι δὲν θὰ ἐκδιωχθεῖ ξανά (728, πρβ. 711-3). "Ὅταν, λοιπόν, ἡ Μήδεια ἀναγκάζεται νὰ φύγει ἀπὸ τὴν Κόρινθο (1122-3, πρβ. 1296-1300), πάνω στὸ ἄρμα τοῦ παπποῦ τῆς "Ἡλίου (1320-2)²⁶, πού εἰσάκουσε τὶς ἐπικλήσεις τῆς (764, πρβ. 148), κατευθύνεται πλέον ἀσφαλῆς στὴ γῆ καὶ στὸν οἶκο τοῦ Αἰγέα ὅπου πρόκειται νὰ κατοικήσει: *αὐτὴ δὲ γαῖαν εἶμι τὴν Ἐρεχθέως, / Αἰγεὶ συνοικήσουσα τῶι Πανδίωνος* (1384-5).) Ἡ ἀπομάκρυνση τῆς Μήδειας ἀπὸ τὸν τόπο τοῦ ἐγκλήματος δὲν ἀποτελεῖ ἓνα εἶδος μεταφυσικῆς ἀποθέωσης, καθὼς ἡ ἥρωίδα ἀναλαμβάνεται στοὺς οὐρανοὺς. Τὸ μόνο θαυμαστὸ πού συμβαίνει στὸ τέλος τοῦ ἔργου εἶναι ὁ τρόπος διαφυγῆς. Ὁ τόπος ὅπου καταφεύγει εἶναι ἡ πραγματικὴ Ἀθήνα. Πρόκειται, ὅπως θὰ ἀναπτύξουμε παρακάτω, γιὰ ἓνα καθαρτήριο ταξίδι τῆς Μήδειας, ὅπως καὶ ἄλλων καταραμένων πλανήτων τῆς μυθολογίας, στὴν ἱερὴ καὶ εὐγενικὴ χώρα τῆς Ἀττικῆς. Ἡ ἀντιστροφή τῶν ρόλων καὶ τῶν θέσεων τῶν δύο συζύγων φαίνεται νὰ συνεχίζεται καὶ ἐδῶ: ὁ Ἰάσων ἔχει χάσει τὴν οἰκογένειά του, ἐνῶ ἡ Μήδεια διαπλέει μὲ ἐπιτυχία τὸ πέλαγος τῆς αἴτης (277-9), φθάνει σὲ ἀσφαλῆς λιμάνι καὶ κερδίζει (τουλάχιστον προσώρας) μιὰ θέση σὲ ἓναν νέο οἶκο (768-71)²⁷:

*οὗτος γὰρ ἀνὴρ ἢ μάλιστ' ἐκάμομεν
λιμὴν πέφανται τῶν ἐμῶν βουλευμάτων·
ἐκ τοῦδ' ἀνασόμεσθα πρυμνήτην κάλων,
μολόντες ἄστνυ καὶ πόλισμα Παλλάδος.*

Σχετικὴ μὲ τὸ θέμα τῆς φυγῆς καὶ τῆς περιπλάνησης εἶναι καὶ ἡ μεταφορὰ τοῦ δρόμου, ἡ ὁποία περιγράφει τὴν ἐκδίκηση τῆς Μήδειας καὶ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς προέκταση τῆς συνεχοῦς μετακίνησης καὶ ἐξορίας τῆς. Ἡ ἐκδίκηση περιγράφεται ὡς μιὰ πορεία, ὡς ἓνας ἄλλος δρόμος πού πρέπει νὰ διανύσει ἡ ἥρωίδα ὅσο τὸ δυνατὸ γρηγορότερα (*κράτιστα τὴν εὐθεῖαν, ἢι πεφύκαμεν / σοφαὶ μάλιστα, φαρμάκοις αὐτοὺς ἐλεῖν* 384-5, πρβ. *κὰς ὁδὸν βεβήκαμεν* 766), πεισμένη ἀπὸ τὰ χρονικὰ περιθώρια πού τῆς ἔχει ἐπιβάλει ὁ Κρέων (350-4, πρβ. 340).

26. Πρβ. 1251-60 καὶ τὴν ἀπορία τοῦ Ἰάσονος: *καὶ ταῦτα δράσασ' ἠλιόν τε προσβλέπεις / καὶ γαῖαν, ἔργον τλάσα δυσσεβέστατον*: (1327-8). Ὁ Page, ὁ.π., 1321, παρατηρεῖ ὅτι ὁ στίχ. 1327 ἀποτελεῖ συμβατικὴ ἔκφραση τῆς ἐλληνικῆς ιδέας σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ "Ἡλιος βεβηλώνεται ἀπὸ τὸ βλέμμα τοῦ παραβάτη. Πρβ. Elliot, ὁ.π., 1321 καὶ 1387.

Σχετικὰ μὲ τὴ σκηνὴ τοῦ ἡλιακοῦ ἄρματος ἔχουν διατυπωθεῖ διάφορες ἀπόψεις. Βλ. H. D. F. Kitto, *Ἡ Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Τραγωδία*, μετάφρ. Λ. Ζενάκος, Ἀθήνα 1971, 267-9· Page, ὁ.π., xx-xxi = 31-2· Easterling, ὁ.π., 177, 190· Elliot, ὁ.π., 1317· Mills, ὁ.π., 293-5· Schlesinger, ὁ.π., 298, 300-1· Knox, ὁ.π., 302· Gredley, ὁ.π., 39· Barlow, ὁ.π., 167· Foley, ὁ.π., 65, 81· πρβ. Rehm, ὁ.π., 113.

27. Γιὰ τὴν εἰκόνα τοῦ οἴκου-ἀγκυροβολίου, βλ. Αἰσχ., *Χο.* 661-2: *ὄρα δ' ἐμπόρους μεθιέναι / ἀγκυραν ἐν δόμοισι πανδόκοις ζένων.*

“Όμως, επειδή αυτός ο δρόμος τῆς ἐκδίκησης περνᾷ και ἀπὸ τὸν θάνατο τῶν παιδιῶν τῆς, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν παρακάτω εἰκόνα τοῦ δρομέα, τὸ τέλος τῆς ἐκδικητικῆς διαδρομῆς τῆς ἡρωίδας μοιάζει νὰ συμπίπτει μὲ τὸ τέλος ἑνὸς κύκλου τῆς ζωῆς τῆς και τὴν ἀφετηρία τῆς δυστυχίας: *ἄγ’ ὦ τάλαινα χεῖρ ἐμῆ, λαβὲ ξίφος, / λάβ’*, ἔρπε πρὸς βαλβίδα λυπηρὰν βίου (1244-5)²⁸.

Ὡστόσο οὗτος δρόμος τῆς οἰκίας και τοῦ θανάτου δὲν ἀφορᾷ μόνο τὴ Μήδεια. Στὴν οἰκίαν τῆς συμφορᾶς και τοῦ θανάτου βαδίζουν τελικὰ και οἱ ἀντίπαλοί τῆς (πολλὰς δ’ ἔχουσα θανάσιμους αὐτοῖς ὁδοὺς 376). Ἡ ὅλη εἰκόνα αὐτῆς τῆς θανάσιμης διαδρομῆς ἀρχίζει νὰ προετοιμάζεται καθὼς ἡ Γλαύκη ἐμφανίζεται νὰ περιφέρεται στὸ παλάτι καμαρώνοντας γιὰ τὰ δῶρα τῆς Μήδειας: *κάπειτ’ ἀναστᾶσ’ ἐκ θρόνων διέρχεται / στέγας, ἄβρὸν βαίνουσα παλλεύκωι ποδί, / δῶροις ὑπερχαίρουσα, πολλὰ πολλάκις / τένοντ’ ἐς ὀρθὸν ὄμμασι σκοπούμενη* (1163-6). Γρήγορα ὅμως δροῦν τὰ φαρμακερὰ δῶρα, ἡ Γλαύκη χάνει τὴ δύναμή τῆς και κινδυνεύει νὰ σωριαστεῖ κάτω: *τοῦνθένδε μέντοι δεινὸν ἦν θέαμ’ ἰδεῖν / χροῖαν γὰρ ἀλλάξασα λεχρία πάλιν / χωρεῖ τρέμουσα κῶλα και μόλις φθάνει / θρόνοισιν ἐμπεσοῦσα μὴ χαμαὶ πεσεῖν* (1167-70). Καὶ καθὼς ἐκείνη παραμένει ἀκίνητη, ὁ θάνατος φαίνεται νὰ ξεκινᾷ.

Αὐτὸν τὸν ἐναγώνιο δρόμο ὑπογραμμίζει τόσο ἡ εἰκόνα τῶν ὑπηρετριῶν ποὺ τρέχουν νὰ ἀναγγεῖλουν στὸν Κρέοντα και στὸν Ἰάσονα τὴ συμφορὰ τῆς Γλαύκης ὅσο και ἡ κινητοποίηση ὅλου τοῦ παλατιοῦ: *εὐθὺς δ’ ἡ μὲν ἐς πατρὸς δόμους / ὤρμησεν, ἡ δὲ πρὸς τὸν ἀρτίως πόσιν, / φράσουσα νύμφης συμφορὰν ἅπασα δὲ / στέγη πυκνοῖσιν ἐκτύπει δρομήμασιν* (1177-80). Ἡ ἄτυχη νύφη κάνει μία τελευταία προσπάθεια νὰ συναγωνισθεῖ τὸν θάνατο. Ἀρχικὰ, μάλιστα, ἀναλαμβάνει τίς αἰσθήσεις τῆς και παραβάλλεται, εἰρωνικά, ὅπως πιστεύουμε, μὲ τὸν ταχὺ βαδιστὴ ποὺ πλησιάζει στὸ τέρμα τοῦ δρόμου: *ἤδη δ’ ἀνελθὼν κῶλον ἐκπλεθρον²⁹ δρόμου / ταχὺς βαδιστῆς τερμόνων ἂν ἤπτετο / ἡ δ’ ἐξ ἀναύδου και μῦσαντος ὄμματος / δεινὸν στενάξασ’ ἡ τάλαινα ἠγείρετο* (1181-4). Ὅμως τελικὰ ἡ προσπάθειά τῆς νὰ κινήσει τὰ ἀδύναμα μέλη τῆς (τρέμουσα κῶλα 1169) και νὰ ξεφύγει δὲν εὐοδώνεται. Ἐκεῖνο ποὺ τελικὰ καταφέρνει νὰ κάνει μὲ τὴ φυγὴ τῆς ἡ Γλαύκη εἶναι νὰ πέσει στὸ πάτωμα, νικημένη ἀπὸ τὴν ἀναπόφευκτη

28. Ὁ Blaiklock, ὁ.π., 237, ἀναφέρεται στοὺς στίχ. 146, 376, 766, 1067, 1237 παρατηρώντας ὅτι ἀποτελοῦν μιὰ σειρά μεταφορῶν σχετικῶν μὲ τὸ ταξίδι. Ὁ Rehm, ὁ.π., 112-3, συνδέει τὴν ἐκδίκηση τῆς Μήδειας ὅπως περιγράφεται στοὺς στίχ. 1180-2, 1214, 1245, 1250 μὲ τὸν ἀνταγωνιστικὸ κόσμο τοῦ ἀνδρικοῦ ἀθλητισμοῦ. πρβ. Foley, ὁ.π., 75. Γιὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ ἡσιόδειου συμβόλου τοῦ δρόμου στὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ λογοτεχνία και φιλοσοφία, βλ. Snell, ὁ.π., 315-32, και εἰδικότερα 326, ὅπου ἐπισημαίνεται ὅτι ἡ Φαίδρα ἀκολουθώντας τὸν «δρόμο τῆς σκέψης» (Ἰππ. 391 κ.ε.) «δὲν φτάνει σὲ κανένα τέλος. Νιώθει, ὅπως πρὶν ἀπὸ αὐτὴν ἡ Μήδεια, νικημένη, ἀδύναμη νὰ πραγματοποιήσει τὸ σωστό».

29. Σχετικὰ μὲ τίς γραφές και τὴ σημασία τῆς ἐπίμαχης αὐτῆς λέξης, βλ. Page, ὁ.π., 1181-2.

συμφορὰ (φεύγει δ' ἀναστᾶσ' ἐκ θρόνων πυρουμένη, /.../ πίτνει δ' ἐς οὐδας συμφορᾷ νικωμένη 1190, 1195).

Ἡ ἄφιξη τῆς Μήδειας στήν Ἀθήνα ὀρίζει, ὅπως ἔχουμε ἤδη ἀναφέρει, τὸ τέλος τῶν περιπλανήσεών της. Ἐδῶ, στήν ἀπόρθητη καὶ ἱερὴ πόλη (826), ἔχουμε τὸ τέρμα ὄχι μόνον τῆς ἐξωτερικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ταλαιπωρίας τῆς ἡρωίδας, καθὼς τῆς προσφέρεται ἡ γαλήνη καὶ ἡ εἰρήνη ὕστερα ἀπὸ τὸν ἀγῶνα εὐψυχίας ποῦ διεξήγαγε ἐκδικούμενη τοὺς ἀντιπάλους της (403, πρβ. 235-6, 366). Ἄς ἔλθουμε τώρα σὲ αὐτὴ τὴ σύγκρουση τῆς Μήδειας καὶ τοῦ Ἰάσονος, ποῦ περιγράφεται ὡς δρᾶση καθαρὰ πολεμική, καὶ ἃς δοῦμε ποιῆς μεταβολὲς δημιουργοῦνται στὶς θέσεις τῶν ἀντιπάλων.

Ἀρχικὰ ἡ διαμάχη ἐντοπίζεται στήν ἔλλειψη ὁμοφροσύνης τοῦ ἀνδρογύνου: ἦπερ μεγίστη γίνεταί σωτηρία, / ὅταν γυνὴ πρὸς ἄνδρα μὴ διχοστατῆι (14-5)³⁰. Ἄν στήν Κολχίδα ἢ Κύπρις καὶ ὁ Ἔρωτας μὲ τὰ βέλη τοῦ ἀνάγκασαν τὴ Μήδεια νὰ σώσει τὸν Ἰάσονα (527-31) καὶ τὴν ἐξώθησαν νὰ δημιουργήσει ἐχθρικές σχέσεις μὲ τὴν οἰκογένειά της (506-7)³¹, στήν Κορίνθο ἡ κατάσταση ἀντιστρέφεται. Ὁ ἄτυχος ἔρωτας μεταβάλλει σὲ ἐχθρὸ τῆς Μήδειας τὸν ἄνδρα ποῦ εἶχε φροντίσει νὰ σώσει κατὰ τὸ παρελθόν: ἀλλ' ἐς τοσοῦτον ἤκεθ' ὥστ' ὀρθομένης / εὐνῆς γυναικὲς πάντ' ἔχειν νομίζετε. / ἦν δ' αὖ γένηται ξυμφορὰ τις ἐς λέχος, / τὰ λῶιστα καὶ κάλλιστα πολεμιώτατα / τίθεσθε (569-73). Ἡ γυναίκα ποῦ θεωρεῖ τοὺς κινδύνους τοῦ πολέμου κατώτερους ἀπὸ τοὺς πόνους τῆς γέννας (λέγουσι δ' ἡμᾶς ὡς ἀκίνδυνον βίον / ζῶμεν κατ' οἴκους, οἱ δὲ μάρνανται δορί, / κακῶς φρονούντες· ὡς τρίς ἂν παρ' ἀσπίδα / στήναι θέλοιμ' ἂν μᾶλλον ἢ τεκεῖν ἅπαξ 248-51), δὲν διστάζει νὰ ἐπιστρατεύσει τὴν τόλμη της (859, 1051) καὶ νὰ ὀπλιστεῖ μὲ θάρρος (1242) γιὰ νὰ ἐπιτεθεῖ κατὰ τοῦ ἐχθίστου Ἰάσονος (467, πρβ. 16, 555)³² καθὼς καὶ ὅσων ἄλλων θεωρεῖ ἐχθρούς της (278, 734-5, 744, 750, 797, 809, 875, 1050, 1060, πρβ. 95) στήν πολέμια γῆ τῆς Κορίνθου (781).

Ὁ χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖο ἡ Μήδεια ἐξαπολύει τὴν ἐπίθεσή της ὀρίζεται ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τοῦ Αἰγέα³³: νῦν, καλλίνικοι τῶν ἐμῶν ἐχθρῶν, φίλοι, / γενησόμεσθα κάς ὁδὸν βεβήκαμεν, / νῦν ἐλπίς ἐχθρούς τοὺς ἐμοὺς τείσειν δίκην (765-7, πρβ. 44-5, 1185). Ἀντὶ ὅμως νὰ ἐπιτεθεῖ κατὰ μέτωπον, ἡ νίκη κατὰ τῶν ἐχθρῶν της

30. Πρβ. Ὁμ. ζ 182-5 καὶ βλ. Page, ὁ.π., 14-15.

31. Γιὰ χάρη ἐπίσης τοῦ Ἰάσονος ἢ Μήδεια δημιουργήσε ἐχθρικές σχέσεις καὶ μὲ τὸν οἶκο τοῦ Πελία (486-7, 504-5, 507-8, 734).

32. Ὁ Rehm, ὁ.π., 99-100, 105, 112-3 (βλ. καὶ παραπάνω, σημ. 28), συνδέει τὴν πολεμικὴ γλώσσα τῆς ἐκδικήσεως μὲ τὸν ἀνδρικό-ἡρωικό κώδικα· πρβ. Foley, ὁ.π., 76· Barlow, ὁ.π., 160, 168.

Μὲ πολεμικὴ ὀρολογία περιγράφεται καὶ ἡ ἐπίθεση τῆς Κλυταμῆστρας κατὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος στὸν αἰσχρικό Ἀγαμέμνονα. Γιὰ τὸ θέμα τοῦ ἐνδοοικογενειακοῦ πολέμου στήν Ὀρέστεια, βλ. W. E. Higgins, «Double-Dealing Ares the Oresteia», *CPh* 73 (1978) 24-35.

33. Βλ. σημ. 24.

ἐξασφαλίζεται μὲ δόλια μέσα (912-3, πρβ. 783). Ἡ ἥρωίδα, ποὺ εἶναι σοφὴ στὸ κακὸ (285, 384-5, πρβ. 407-9, 485, 539, 600, 677, 892-3, 913, 1369)³⁴, ὑποκρίνεται ὅτι δέχεται νὰ κλείσει συνθήκη εἰρήνης μὲ τοὺς ἄφρονες ἀντιπάλους τῆς (548-9, 580-3, πρβ. 311, 884-5, 1225-7), τὸν Ἰάσωνα (δι' ὧτων δ' εὐθύς ἦν πολὺς λόγος / σὲ καὶ πόσιν σὸν νεῖκος ἐσπεῖσθαι τὸ πρὶν 1139-40, πρβ. 895-8, 904)³⁵ καὶ τὴ Γλαύκη (δέσποιν' ἀφείνται παῖδες οἶδε σοι φυγῆς, / καὶ δῶρα νύμφη βασιλῆς ἀσμένη χερσῶν / ἐδέξατ'· εἰρήνη δὲ τάκειθεν τέκνοις 1002-4) μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ παραπλανήσῃ τοὺς ἀντιπάλους τῆς καὶ νὰ τοὺς χτυπήσῃ ἀπροσδόκητα καὶ ἀποτελεσματικότερα καταστρέφοντας ἀνεπανόρθωτα τὴν εὐτυχία τους (553-4, 952 κ.έ., 1354-5, πρβ. 565, 598-602, 739-40, 1090-3, 1228-30).

Τὸ ἐρώτημα ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὴν αἰτία αὐτῆς τῆς ἔχθρας δηλώνεται ἤδη ἀπὸ τὴν Τροφὴ στὸν Πρόλογο (16 κ.έ.): ἡ ἔχθρα ἔχει δημιουργηθεῖ ἐπειδὴ ὁ Ἰάσων ἐγκατέλειψε τὴ Μήδεια καὶ τὰ παιδιά γιὰ χάρη μιᾶς βασιλικῆς συζύγου. Αὐτὴ ἡ ἐνδοικογενειακὴ διαμάχη δὲν μένει ἀσχολίαστη ἀπὸ τὸν Χορὸ, ὁ ὁποῖος εὐχεται στὴν Κύπριδα νὰ μὴ διαταράσῃ τὴν εἰρηνικὴ ζωὴ τῶν ζευγαριῶν (627-44)³⁶:

ἔρωτες ὑπὲρ μὲν ἄγαν
 ἐλθόντες οὐκ εὐδοξίαν
 οὐδ' ἀρετὰν παρέδωκαν
 ἀνδράσιν· εἰ δ' ἄλλις
 ἔλθοι
 Κύπρις, οὐκ ἄλλα θεὸς εὐχαρις οὕτως.
 μήποτ' ὦ δέσποιν',
 ἐπ' ἐμοὶ χρυσέων τόξων ἀφείης

34. Γιὰ τὶς πνευματικὲς ἱκανότητες τῆς Μήδειας, βλ. Hall, ὁ.π., 200· Knox, ὁ.π., 313-4. Γιὰ τὴν σχέση εἰδικότερα τῶν στίχων 292 κ.έ. μὲ τὴν ἀντιδημικότητα τοῦ Εὐριπίδου, βλ. Page, ὁ.π., xii-xiii = 21-2· πρβ. Knox, ὁ.π., 314.

35. Πρβ. τὴ σκηνὴ κατὰ τὴν ὁποία ὁ Ἰάσων βλέπει τὰ νεκρὰ παιδιά του ἀπὸ τὶς ἀνοικτὲς πύλες (1313-5, πρβ. 1317-8):

Χο. πύλας ἀνοίξας σῶν τέκνων ὄψη φόνον.
 Ια. χαλατε κληῖδας ὡς τάχιστα, πρόσολοι,
 ἐκλύεθ' ἄρμους, ὡς ἴδω διπλοῦν κακόν.

Ἡ παραπάνω σκηνὴ ἀποτελεῖ τραγικὴ εἰρωνεία γιὰ τὸν ἥρωα, ποὺ δὲν μπόρεσε νὰ ἀντιληφθεῖ μέχρι τὴ στιγμὴ τοῦ φόνου τὸν ἐπικίνδυνο χαρακτήρα τῆς Μήδειας (ἀχάριστος ὄλοιθ', ὅτωι πάρεστιν / μὴ φίλους τιμᾶν καθαρᾶν / ἀνοίξαντα κληῖδα φρενῶν 659-61). Μόνο μετὰ τὸν φόνο ὁ Ἰάσων καταλαβαίνει τί μεγάλο κακὸ ἔμελλε νὰ τοῦ προξενήσῃ ἡ ξένη γυναῖκα ποὺ διάβηκε τὴν ἀλμυρὰν / Πόντου κληῖδ' ἀπεράντου (211-2) σκοτώνοντας τὸν ἀδελφὸ τῆς (1329-38).

36. Γιὰ τὴν πολεμικὴ εἰκονοποιία τοῦ ἔρωτα, πρβ. Σαπφ. 1, 27-8 Page, Σοφ. Ἄντιγ. 781-800, Εὐρ. Ἰππ. 525-34, Πλάτ. Συμπ. 196d. Γιὰ τὴν σχέση τοῦ παραπάνω ἀποσπάσματος τῆς Σαπφοῦς μὲ ἱλιαδικές, κυρίως, εἰκόνας, βλ. L. Rissmann, *Love as War: Homeric Allusion in the Poetry of Sappho* [Beiträge zur klassischen Philologie, 157], Königstein/Ts.: Hain 1983, 1-29.

*ἡμέρωι χρίσασ' ἄφυκτον οἰστόν.*³⁷

*στέργοι δὲ μοι σωφροσύνα,
δῶρημα κάλλιστον
θεῶν·*

*μηδέ ποτ' ἀμφιλόγους ὀρ-
γὰς ἀκόρεστά τε νείκη
θυμὸν ἐκπλήξασ' ἐτέροις ἐπὶ λέκτροις
προσβάλοι δεινὰ Κύπρις, ἀπτολέμους δ' εὐνὰς σεβίζουσ'
δξύφρων κρίνοι λέχη γυναικῶν.*

Τὸ παραπάνω χορικό σχόλιο, ποὺ ἀφορμᾶται ἀπὸ μιὰ συγκεκαλυμμένη ἀπειλή τῆς Μήδειας κατὰ τοῦ γάμου τοῦ Ἰάσονος (632-6), μοιάζει νὰ ἀφορᾶ τελικὰ τὶς ὑπερβολές ποὺ σχετίζονται μὲ τὰ *λέχη τῶν γυναικῶν* καὶ τὶς ἀντιδράσεις τῶν γυναικῶν ὅταν χάνουν τὸ *λέχος* τους (πρβ. 443-5, 569-73, 1354 κ.έ., 1367). Ἐπομένως, τὸ σχόλιο τοῦ Χοροῦ ἀφορμᾶται ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη περίπτωση τοῦ Ἰάσονος καὶ τῆς Μήδειας ἀλλὰ ἀναφέρεται γενικὰ στὶς ἐπιπτώσεις τοῦ ὑπερβολικοῦ ἔρωτα³⁸. Πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια ὑπέρβαση τοῦ μέτρου ὡς βασικοῦ κανόνα γιὰ τὴν εὐτυχία ἐνὸς σπιτικοῦ τὴν ὁποία ἔχει ἤδη τονίσει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ ἔργου ἢ Τροφός (125-30). Ἡ τελικὴ μετατόπιση τῆς θηριώδους, θυμοειδοῦς³⁹ καὶ «ἄμουσης» Μήδειας στὴν Ἀθήνα θὰ πρέπει ἀκριβῶς νὰ συνδέεται μὲ τοὺς εὐδόκιμους ἔρωτες ποὺ μποροῦν καὶ συνδυάζονται μὲ τὴ σοφία, τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν τέχνη, καὶ ἐπομένως καὶ μὲ τὴν εὐτυχία. Ἐδῶ, κατὰ τὴν ἀποψή μας, συντελεῖται ἡ τελικὴ καὶ κορυφαία ἀντιστροφή τῶν *πραγμάτων* μέσα στὴ *Μήδεια*, καὶ αὐτὴ ἡ μεταβολὴ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ συμβεῖ στὴν ἱερὴ πόλη τῆς Ἀθήνας. Ἄς ἐξετάσουμε αὐτὸ τὸ τελευταῖο θέμα τῆς ἀλλαγῆς καὶ τῆς ἀντιστροφῆς καταστάσεων ποὺ χαρακτηρίζει τὴ *Μήδεια*.

Στὸ ἐπεισόδιο τοῦ Αἰγέα ἔχουμε ἀκούσει τὸν ἔμμεσο ἔπαινο τῆς Ἀθήνας, ποὺ περιγράφεται ὡς πόλη φιλοξενίας, δικαιοσύνης καὶ ἄσυλο τῶν κατατρεγμένων. Ὅμως ἐκεῖ ποὺ ἔχουμε τὸ ὀριακό της ἐγκώμιο εἶναι στὸ τρίτο στάσιμο. Τὸ

37. Ὁ Elliot, ὁ.π., 627-34, ὑποστηρίζει ὅτι ἡ πρώτη στροφή τοῦ χορικοῦ ἀφορᾶ κυρίως τὸν Ἰάσονα καὶ ὄχι τὴ Μήδεια.

38. Γιὰ τὴν ἀποψὴ ὅτι ἡ Μήδεια ἐκπροσωπεῖ τὴν ὑπερβολικὴ δύναμη τοῦ ἔρωτα, βλ. Kitto, ὁ.π., 262-3, 265, 269. Ὁ Knox, ὁ.π., 306, 316, πιστεύει ὅτι ὁ Εὐριπίδης στὴ *Μήδεια* ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴ βίαιη ἔκρηξη τῶν καταπιεσμένων καὶ καταφρονημένων δυνάμεων τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Ὁ Page, ὁ.π., xiv-xv, xvii = 24-5, 28, ὑποστηρίζει ὅτι ὁ γυναικεῖος ἔρωτας ποὺ μετατρέπεται σὲ μίσος, ὅπως καὶ τὰ αἰσθήματα ἐνὸς ἀνδρα ποὺ πλέον δὲν ἀγαπᾶ, ἀντιπροσωπεύουν κάτι τὸ αἰώνιο καὶ ἀναλλοίωτο μέσα στὴν ἀνθρώπινη φύση.

39. Γιὰ τὴν ἀντιφατικότητα τῶν αἰσθημάτων τῆς Μήδειας ἀπέναντι στὰ παιδιά της καθὼς καὶ εἰδικότερα γιὰ τὴ σημασία τοῦ θυμοῦ καὶ τῶν *βουλευμάτων* τῆς ἡρωίδας, βλ. Schlesinger, ὁ.π., 294-5, 309· Kitto, ὁ.π., 361· Lesky, ὁ.π., 61-2, 63-6, 69-72· Foley, ὁ.π., 68-73.

χορικό αυτό ἐγκωμιάζει ταυτόχρονα τόσο τὸ φυσικὸ ὅσο καὶ τὸ πολιτισμικὸ περιβάλλον τῆς Ἀθήνας καὶ ὅ,τι φαίνεται νὰ υπογραμμίζεται εἶναι πῶς μόνο μέσα στὴν εὐκρασία, τὴν ἡρεμία καὶ τὴ γλυκύτητα τῆς φύσεως μπορεῖ καὶ θάλλει ἡ Ἀρμονία.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ὑποδηλώνεται μέσα στὸ ἔργο ἡ θέση τῆς Ἀθήνας ὡς κέντρου φυσικῆς ἰσορροπίας, ἀρμονίας καὶ πολιτισμικῆς ὑπεροχῆς σὲ ἀντίθεση τόσο μὲ τὴ θηριώδη φύση τῆς Κολχίδος ὅσο καὶ μὲ τὴν ἐχθρική Κόρινθο. Ἐδῶ ἀκοῦμε, πλέον, καθαρὰ ὅτι στὴν πόλη αὐτὴ ἡ Ἀφροδίτη δὲν σχετίζεται μὲ τίς ἐπικίνδυνες φλόγες ἢ τὴν τρικυμία τοῦ ἀλογοῦ καὶ βίαιου ἔρωτα ποὺ καταστρέφει τὴ γονιμότητα καὶ τίς ἀνθρώπινες σχέσεις. Ἀντίθετα, ἡ Ἀφροδίτη εἶναι θεὰ σοφὴ καὶ σχετίζεται μὲ τὴ δροσιὰ τῶν ὡραίων ναμάτων τοῦ Κηφισοῦ, μὲ τίς μέτριες ἡδύπνοες αὔρες καὶ μὲ τὴ διαρκὴ ἀνθοφορία τῆς γῆς. Εἰδικότερα, ὅπως ἡ φύση καὶ ἡ ποιότητα τοῦ λαμπροῦ τόπου καὶ τῶν ἀβρῶν καὶ σοφῶν κατοίκων του, ποὺ πίστευαν ὅτι ἦταν αὐτόχθονες, δὲν σχετίζεται μὲ τὴ βίαιη ἔξαρση καὶ μεταβολή, ἔτσι καὶ ἡ Κύπρις δὲν φαίνεται νὰ ὀδηγεῖ στὴν ὑπερβολή, στὴν ἄκριτη ὄργη καὶ στὴν ἐμφύλια διαμάχη. Ἡ Ἀφροδίτη συνυπάρχει μὲ τὴν Ἀρμονία καὶ τίς ἑννέα Μοῦσες, ποὺ δηλώνουν τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἀρμονικὴ ἀνάπτυξη τῶν τεχνῶν καὶ ἀποτελοῦν τὴν οὐσία τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν εὐημερία τῶν Ἀθηναίων⁴⁰. Ἔτσι, ὁ ἔρωτας συνεργάζεται μὲ τὴ Σοφία γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῆς ἀρετῆς, γεγονός ποὺ σημαίνει ὅτι τὸ φυσικὸ ἐρωτικὸ πάθος ἐξυψώνεται καὶ ἐξευγενίζεται καθὼς συνδέεται μὲ τὸ δημιουργικὸ πάθος γιὰ τὴν ποίηση, τὴ μουσικὴ καὶ γενικὰ τὴν παντὸς εἶδους τέχνη ἢ ἀρετὴ (824-45)⁴¹.

Χο. Ἐρεχθεῖδαι τὸ παλαιὸν ὄλβιοι
καὶ θεῶν παῖδες μακάρων, ἱερᾶς
χώρας ἀπορθήτου⁴² τ' ἀπο, φερβόμενοι
κλεινοτάταν σοφίαν, αἰεὶ διὰ λαμπροτάτου
βαίνοντες ἀβρῶς αἰθέρος, ἔνθα ποθ' ἀγνὰς
ἐννέα Περίδας Μούσας λέγουσι
ξανθὰν Ἀρμονίαν φυτεῦσαι·
τοῦ καλλινάου τ' ἐπὶ Κηφισοῦ ροαῖς⁴³

40. Βλ. Page, ὁ.π., 831, 844· Elliot, ὁ.π., 830-4. Ὁ Page, ὁ.π., 824 κ.έ., ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ὕμνος τῆς Ἀθήνας σκοπὸ ἔχει νὰ ἀποτρέψει τὴ Μήδεια ἀπὸ τὴ φοβερὴ πράξη τῆς παιδοκτονίας. Ὁ Elliot, ὁ.π., 844-5, παρατηρεῖ ὅτι ἡ ἀγαθὴ συνεργασία ἔρωτος καὶ σοφίας στοχεύει νὰ αἰσθανθεῖ ἡ Μήδεια καὶ ἐμεῖς τὴν ἀντίθεση μὲ τὸν δικό της ἔρωτα καὶ τὴ δικὴ της σοφία.

41. Πρβ. Page, ὁ.π., 844.

42. Γιὰ τὴ θεϊκὴ καταγωγή τῶν Ἀθηναίων καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἱερὴ καὶ ἀπόρρητη χώρα τους, βλ. Page, ὁ.π., 824 κ.έ.· Elliot, ὁ.π., 824, 825-6.

43. Πρβ. τὴ μεταφορικὴ εἰκόνα τῆς ἀντεστραμμένης ροῆς τῶν ὑδάτων ποὺ ἀφορᾷ στὸ θέμα τῆς συζυγικῆς ἀδικίας: ἄνω ποταμῶν ἱερῶν χωροῦσι παγαί, / καὶ δίκαια καὶ πάντα πάλιν στρέφεται / ἀνδράσι μὲν δόλια βουλαί, θεῶν δ' / οὐκέτι πίστις ἄραρεν (410-3).

τὰν Κύπριν κλήζουσιν ἀφυσσαμέναν
 χώρας καταπνεῦσαι μετρίας ἀνέμων
 ἠδὲ πνέουσας αὔρας· αἶε δ' ἐπιβαλλομένην
 χαίτεσιν εὐώδη ῥοδέων πλόκον ἀνθέων⁴⁴
 τῷ Σοφίῳ παρέδρους πέμπειν Ἔρωτας,
 παντοίας ἀρετᾶς ξυνεργούς.

Ἡ πολιτισμικὴ ἀνάπτυξη καὶ εὐτυχία τῶν Ἀθηναίων μέσα στὴν ὄλβια καὶ χαριτωμένη χώρα τους, ἀποτελεῖ ἓνα θέμα κοινὸ στὴν τραγωδία (πρβ. λ.χ., τὸν *O.K.*)⁴⁵, εἰδικὰ ὅταν ἡ Ἀθήνα προκρίνεται ὡς τόπος μετοίκησης καὶ ἀσύλου καταραμένων ὑπάρξεων, ὅπως ἔχουμε ἤδη ὑπαινιχθεῖ. Ἡ πρόθεση, συνεπῶς, τοῦ Ἀθηναίου ποιητῆ εἶναι νὰ τονίσει τὴν ἐλληνικὴ ἀποψη σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία τὸ τοπίο εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένο μὲ τὸν πολιτισμὸ. Πρόκειται ἀκριβῶς γιὰ αὐτὸ ποὺ παρατηρεῖ καὶ ὁ Lesky σχολιάζοντας τοὺς στίχους 827, 844. Ὁ Εὐριπίδης, γράφει, ἐγκωμιάζει ἐδῶ τὶς πνευματικὲς ἀξίες καὶ «πίσω ἀπὸ τὰ ὠραῖα λόγια γιὰ τὸ ἄβρο βᾶδισμα τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἐρεχθέα μέσα ἀπὸ τὸν λαμπρὸ αἰθέρα ἀναγνωρίζουμε τὴ διδασκαλία ἐνὸς μεγάλου γιατροῦ τῆς ἐποχῆς γιὰ τὴ σημασία τοῦ περιβάλλοντος». Ὁ μεγάλος γιαντρός εἶναι, προφανῶς, ὁ Ἴπποκράτης, ὁ ὁποῖος στὸ ἔργο του *Περὶ ἀέρων ὑδάτων τόπων* (κεφ. 12 κ.έ.) ὑποστηρίζει ὅτι οἱ γεωγραφικὲς καὶ κλιματολογικὲς συνθῆκες ἐπηρεάζουν τὴ σωματικὴ μορφή ἀλλὰ καὶ τὸν χαρακτήρα τῶν ἀνθρώπων⁴⁶.

Ἡ μετάβαση, συνεπῶς, τῆς Μήδειας στὸν μακάριο αὐτὸ τόπο ὑπαινίσσεται, ὅπως εἴπαμε παραπάνω, ὅτι ἡ ἡρώιδα ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ «συνοικήσει» μὲ τὶς ἀρετὲς καὶ τὶς χάρες τῆς Ἀθήνας ὥστε νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὴ συνεχῆ μετακίνηση, τὶς ὑπερβολὲς καὶ τὸ ἐγκλημα. Αὐτὴ ἡ «μεταβολή» τῆς ἡρώιδας εἶναι πραγματοποιησὶμη μόνον μέσα σὲ ἓνα ἐξευγενισμένο τοπίο καὶ σὲ ἓνα ὑψηλὸ πολιτισμὸ ποὺ εἶναι ἀφιερωμένος στὶς τέχνες καὶ στὸν ἐνάρετο καὶ κόσμιο Ἔρωτα.

Αὐτὸ βέβαια δὲν σημαίνει ὅτι ἡ ἱερὴ πόλη τῆς Ἀθήνας θὰ δεχθεῖ χωρὶς καμιά δυσκολία τὴν παιδολέτειραν⁴⁷ ἢ ὅτι θὰ δικαιολογήσει τὸ φοβερὸ φονικό. Τὸ

44. Τὸ εἰδυλιακὸ ἀττικὸ τοπίο μέσα στὸ ὁποῖο κινεῖται καὶ δρᾷ ἡ Ἀφροδίτη μπορεῖ νὰ παραβληθεῖ μὲ τὸ ἄλσος τῆς θεᾶς ποὺ περιγράφει ἡ Σαπφῶ 2, 1-11 Page: *δεῦρ' ἡμ' ἐκ Κρήτας ἐπ[ὶ τόνδ']ε ναῶν / ἄγνον, ὅπ[παι τοι] χάριν μὲν ἄλσος / μαλί[αν], βῶμοι δὲ τεθυμῖαμε- / νοι [λι]βανώται / ἐν δ' ὕδωρ ψῦχρον κελάδει δι' ὕσδων / μαλίκων, βρόδοισι δὲ πᾶς ὁ χῶρος / ἐσκίαστ', αἰθυσσομένων δὲ φύλλων / κῶμα καταίρει / ἐν δὲ λείμων ἰππόβοτος τέθαλεν / ἠρίνοισιν ἄνθεσιν, αἶ δ' ἄηται / μέλλιχα πνέουσιν* [. Πρβ. Rehm, ὁ.π., 106 σήμ. 33.

45. Ὁ Elliot, ὁ.π., 844-5, παρατηρεῖ καὶ αὐτὸς ὅτι ὁ ὕμνος στὴν Ἀθήνα τοῦ Εὐριπίδου ἔχει ὁμοιότητες μὲ τὸν ἀνάλογο ὕμνο τοῦ Σοφοκλέους, *O.K.* 668 κ.έ. Πρβ. Page, ὁ.π., 835.

46. Lesky, ὁ.π., 62· βλ. καὶ Page, ὁ.π., 826-7, 844· Elliot, ὁ.π., 827-30. Πρβ. Δ. Λυπουρλῆς, *Ἴπποκρατικὴ Ἱατρικὴ*, Θεσσαλονίκη 1983, 182-3.

47. Γιὰ τὴ σχέση τῆς παιδοκτόνου Μήδειας μὲ τὴν Ἰνώ καὶ τὴν Πρόκνη, βλ. Page, ὁ.π., 1284· Elliot, ὁ.π., 1282-9· Mills, ὁ.π., 289, 293-6· Newton, ὁ.π., 499-502.

δεύτερο στροφικὸ ζευγὸς τοῦ τρίτου χορικοῦ (846-855) δείχνει καθαρά ὅτι θὰ εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ συγκατοικήσει μιὰ ἀνόσια ἀνάμεσα στοὺς Ἀθηναίους. Οἱ σοφοί, ὡστόσο, ἀπόγονοι τοῦ Ἐρεχθέως μποροῦν, ἂν ὄχι νὰ δικαιολογήσουν, τουλάχιστον νὰ κατανοήσουν τὴ συμπεριφορὰ τῆς ἡρώιδας, ἐνῶ τὴν ἴδια ὥρα ὁ ποιητὴς βρίσκει εὐκαιρία νὰ ἐπιστήσει τὴν προσοχὴ τοῦ ἀκροατηρίου του καὶ νὰ υπογραμμίσει τὶς πατρογονικὲς ἀρετές. Ἔτσι ἡ πρόσκληση τῆς Μήδειας ἀπὸ τὸν Αἰγέα, μολοντί ὁ βασιλέας ἀγνοεῖ τί θὰ συμβεῖ μετὰ τὴν ἀναχώρησή του, καὶ τὸ ἐγκώμιο τοῦ πολιτισμένου τόπου τῆς Ἀθήνας μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ δοῦμε αὐτὴ τὴ νέα μεταβολὴ τῆς μοίρας τῆς Μήδειας μέσα σὲ ἓνα χῶρο μουσοτραφῆ, φωτεινὸ καὶ πολιτισμένο. Στὸ χῶρο αὐτὸ ἡ ἡρώιδα ὄχι μόνον διαπαιδαγωγεῖται ἀλλὰ μετατρέπεται καὶ σὲ λογοτεχνικὸ πρόσωπο καθὼς τὰ ἐρωτικά της πάθη ἀποτελοῦν πηγὴ ἔμπνευσης γιὰ τὸν Εὐριπίδη⁴⁸.

Ἡ Ἀθήνα, λοιπόν, καὶ ὄχι γενικὰ ἡ Ἑλλάδα, ὅπως ἔχει διακηρύξει μὲ ἀρκετὴ ὑπερηφάνεια ὁ Ἰάσων (534-44), εἶναι ὁ τόπος πού θὰ μετατρέψει τελικὰ τὴ «βαρβαρικὴ» νύφη σὲ γνήσια Ἑλληνίδα καὶ μόνο ἐδῶ ἡ ξενικὴ ἡρώιδα θὰ διδαχθεῖ τὴ δίκην καὶ θὰ μάθει νὰ χρησιμοποιεῖ τοὺς νόμους ὄχι πρὸς ἰσχὺς χάριν (538). Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἡ ἄποψη ὅτι στὴ Μήδεια διαπιστώνει κάποιος τὴ σύγκρουση τοῦ «βαρβαρικοῦ» καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου δὲν μοιάζει νὰ εἶναι πειστικὴ⁴⁹: οἱ πράξεις τοῦ Ἰάσονος καὶ οἱ διαθέσεις τοῦ Κρέοντος εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνο πού ἐξωθεῖ τὴ Μήδεια στὴν ἄκρα ἀπελπισία καὶ στὸ ἐγκλημα⁵⁰, καί, ὅπως

48. Πρβ. 415-30 (καὶ 1085-7):

τάνδ' ἐμὴν εὐκλειαν ἔχειν βοστὰν στρέψουσι φᾶμαι·
 ἔρχεται τιμὰ γυναικείωι γένει·
 οὐκέτι δυσκέλαδος φάμα γυναικας ἔξει.
 μοῦσαι δὲ παλαιγενέων λήξουσ' αἰοιδῶν
 τὰν ἐμὴν ὑμνεῦσαι ἀπιστοσύναν.
 οὐ γὰρ ἐν ἀμετέραι γνώμαι λύρας
 ὅπασε θέσπιν αἰοιδὰν
 Φοῖβος ἀγήτωρ μελέων· ἐπεὶ ἀντάχῃσ' ἂν ὕμνον
 ἀρσένων γένναι. μακρὸς δ' αἰὼν ἔχει
 πολλὰ μὲν ἀμετέραν ἀνδρῶν τε μοῖραν εἰπεῖν.

⁴⁸ Ὁ Page, ὁ.π., 421, 424 κ.ε., παρατηρεῖ ὅτι ἀπόηχοι τῶν παλαιῶν τραγουδιῶν ἐνάντια στὶς γυναικὲς ἐπιβιώνουν στὸν Ὅμη. λ. 456: ἐπεὶ οὐκέτι πιστὰ γυναιξίν. Ὁ Εὐριπίδης ὡστόσο μπορεῖ νὰ ἔχει κατὰ νοῦ τὶς κακὲς γυναικεῖες μορφὲς τοῦ ἔπους (π.χ. Ἐριφύλη). Παράλληλα φαίνεται νὰ ἀγνοεῖ τὴ γυναικεῖα ποίηση, δηλαδὴ τὴ Σαπφῶ, τὴν Κόριννα, τὴν Πράξιλλα, τὴν Τελέσιλλα. Πρβ. Elliot, ὁ.π., 424-5. Ὁ Rehm, ὁ.π., 106, 113 (πρβ. 102, 111), ὑποστηρίζει ὅτι ἡ Μήδεια διαψεύδει τὶς προσδοκίες τοῦ χοροῦ νὰ συσταθεῖ ἓνας ἀμιγῆς γυναικεῖος λόγος Πρβ. Foley, ὁ.π., 74, 80.

⁴⁹ Σχετικὰ μὲ τὸ θέμα τῆς βάρβαρης συμπεριφορᾶς τῆς Μήδειας βλ. Page, ὁ.π., xviii-xxi = 29-32· Knox, ὁ.π., 306-11· Hall, ὁ.π., 54, 116, 125, 188, 191, 198, 200, 203, 208· M. Shaw, «The Female Intruder: Women in Fifth-Century Drama», *CPh* 70 (1975) 258-64.

⁵⁰ Ὁ Page, ὁ.π., 536-8, παρατηρεῖ ὅτι ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Ἰάσονος δὲν εἶναι πολὺ καλὸ

φαίνεται, δὲν ὑπάρχει μεγάλη διαφορά ἀνάμεσα στὴ «βάρβαρη» Μήδεια καὶ στὸν «Ἑλληνα» Ἰάσονα. Καθὼς ὁ Εὐριπίδης, ἀκολουθώντας προφανῶς τὴν παράδοση, «μεταφέρει» τὴ μιὰρὴ παιδοκτόνο στὸ πολιτισμένο καὶ καλλιεργημένο περιβάλλον τῆς Ἀθήνας, δείχνει, καὶ μάλιστα τίς παραμονές τοῦ μεγάλου πολέμου⁵¹, ὅτι, ἂν ὁ πολιτισμὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐμποδίσει ἓνα ἔγκλημα, μπορεῖ, τουλάχιστον, νὰ δεχθεῖ καὶ νὰ διαπαιδαγωγῆσει τὸν ἐγκληματία⁵².

Ἀθήνα

P. ZAMPOY

παράδειγμα γιὰ τὰ ἑλληνικά ἦθη. Ὁ Elliot, ὁ.π., 536-41, σημειώνει πὼς ὁ Ἰάσων ἀντιπροσωπεύει τὸν πολιτισμὸ τῆς Ἑλλάδας ἀλλὰ καὶ τὴ βαρβαρότητα τῶν ξένων χωρῶν.

51. Ὁ Rehm, ὁ.π., 114, θεωρεῖ πιθανὸ νὰ λειτουργεῖ ἡ παιδοκτονία τῆς Μήδειας ὡς «μετωνυμία» γιὰ τὴν ἐπικείμενη σύγκρουση Ἀθήνας καὶ Σπάρτης (τὸ ἔργο παριστάνεται τὸ 431 π.Χ.).

52. Εὐχαριστῶ τὰ μέλη τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ περιοδικοῦ *Ἑλληνικά* γιὰ τίς πολύτιμες συμβουλές καὶ ὑποδείξεις τους, οἱ ὁποῖες συνέβαλαν σημαντικὰ στὴν τελικὴ διαμόρφωση τοῦ παρόντος ἀρθροῦ.